

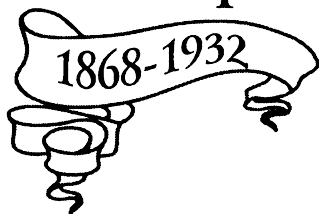
ГУСТАВ МАЙРІНК
ВИБРАНІ НОВЕЛІ

1999

Густав Майрінк
Вибрані новелі

Густав Майрінк

ГУСТАВ МАЙРІНК
ВИБРАНІ НОВЕЛІ

У ПЕРЕКЛАДІ ІГОРЯ АНДРУШЕНКА ТА
МІХАЙЛА ОРЕСТА

Київ
«Задруга»
1999

ББК 84.4АВТ
М14

Gustav Meyrink
Des deutschen Spiessers Wunderhorn
1913

Книга знайомить із вибраними новелями австрійського письменника Густава Майрінка (1868 — 1932). Відомий романист, автор славнозвісного «Голема», він, проте, не обходив стороною і малі жанри прози, виводячи химерний світ власних візій...

Взяті з книги «Чарівний ріг німецького обивателя», новелі відзначаються повнявою фантазії і неповторною стилістикою.

У виданні повністю збережено авторський правопис

ISBN 966-7405-22-2 ©Переклад, крім перекладів, означених у змісті *, укладання, художнє оформлення І.Андрущенко, 1998.

©Михайло Орест. Переклади, позначені *, 1962, 1998.

©ТОВ «Задруга», 1999.

ГУСТАВ МАЙРІНК, МАНДРІВНИК ЗА СТОЛОМ

Не виходячи з двору, можна пізнати світ. Не
виглядаючи з вікна, можна побачити шлях Неба.
«Дао де Цзин»

Вища мандрівка! Той, хто так мандрує — не
знає, куди прямує, а той, хто заглиблюється у
вище споглядання — не знає, на що дивиться.
Він мандрує серед усього і бачить усе...

«Ле-Цзи»

Густав Майрінк був *мандрівником*: саме так — ба навіть — за столом, верстаючи свою життєву путь у межах імперії, — витворив власну самотутню імперію, що її неосяжні простори повсякчас звали його, варто було письменникові сісти за стіл. За ним вміщались і всі герої — всі до одного професори, медіуми, всі «не від миру сього»; кожному належить своє місце, і, проте, той світ подобає на сітку клітин — їм не затісно; вони — об'єднані, однак різні; щоразу ендеміки — в духових вимірах — не допускають ураження своєї незалежності і не вагаються на арсал решти, пильнуючи свою неповторність, і тим — ендеміки вразливі — прирікають себе на вимирання; вони самі висліди доби занепаду — інтравертні, вони варяться у власному соку: в Майрінка годі навіть шукати якихось вказівок, посилянь, натяків на непересічну духову атмосферу свого часу — дець цілком випадково набігає на очі ім'я автора «Діогена у Відні» Петера Альтенберга. Навіть географічні назви виконують суто умовну роль, псчасто ідентифікуються — нерідко це просто витвори письменницької фантазії, проте є назви — як Тібет — вершина гімалайських пасем, так і Берлін, Париж, Флоренція — вершини європейської культури — знеособлені; орієнтири у культурному житті континенту, вони вже правлять радше за символи засилля цивілізації, що вона одна підпорядковує собі міський організм з

голови до ніг. Справді, тоді як місто на штиб кожного з вищезначених пав'язує нам одноманітність, «провінція підтримує дивацтва» (Моріак). Два провінціали — Верн і Майрінк — різняться у цьому відношенні; перший — дитя свого часу, свого століття: той факт, що він не мав жодного стосунку до наук математичних (хіба що освоював їх самотужки), здається нам, нинішнім його читачам, якимось парадоксом; фантазія ж австрійського повістяра по-дитячому наївна, житейська, з огляду на те, що не вбачає в житті браку, шукаючи єдино способу йому добрати різноманітності: як паперовий кораблик, зроблений колись у дитинстві з пожовклої на сонці газети, не схожий на сталевий колос, біля якого метушаться кумедні іграшкові буксири, так відрізняються Майрінк і Верн. Цьому корабликові не доста впевнености, що нею відзначається його кривень, може, за мить він зникне у вирі Мальстрема, що його по суті являє собою реальність, утім, не менша ймовірність того, що подібно до летючого голляндця з давньої легенди кораблик фантазії, настирливий і відчайдушний, намагатиметься обігнути той підступний мис, яким заклала його доля, дарма, що з кожним разом він усе більше набирає води. Звичайно, про яку завбачливість і розважливість можна тут говорити: все тут коїться стихійно, — фантазія Майрінкова чимось нагадує того дивакуватого ірляндця з *«Еліксирів Сатани»* Гофмана, який то йде з дому геть, то вертає назад, паче ніде й нічого; часом застигає, ніби герой німецького романтика, спостерігаючи з наріжного вікна за всім, що діється навколо. Ряд закономірний — Гофман, Гоголь, По, Кафка, і, може, дещо меншого масштабу Майрінк, однак, просто навряд чи достатньо збагнаний. Так само, як По, Майрінк міг по праву пишатися несхожістю його речей між собою, зауважуючи, що їхня особливість «у тому, що забавне у них піднімається до гротескного; те, що лякає, робиться жахливим, а химерне — дивним і неспоясаним». Повсюди недововленість, якою

Майрінк інтригує читача, адже «незакінчене часто справляє більше враження, ніж закінченість» (Ніцше). Навіть те, що в його творчій спадщині відсутня внутрішня логіка, якою пов'язані твори Гессе чи Моріяка, Фолкнера чи Пруста, — здатне залоскотати нерви читачеві. У цьому весь смак. Смак мандрів — хіба останній не полягає у постійних перемінах, які уможлиблюють рідкісні краєвиди й екзотичні явища?! І чудує те, що перед нами не що інше, як душа письменника, сказати б словами великого французького поета, «душа — витворний краєвид»: у кожному з героїв постас сам письменник, — так творчість кожного письменника являє собою подобу дзеркальної зали, що її, за переказами, звелів влаштувати в одному зі своїх покоїв Нерон, аби бачити кожен із нападів гріховної пристрасти втіленим багатократно, — адже всяка творчість — то також гріх, гріх світотворення, що гордує світом існуючим, постійно щось закидаючи тому. А значить, путь, який митець приймає на догоду своїй невиситимій на враження душі, зупинившись на «щаблі гри, що належить молодості та дитинству» (Ніцше):

Дитині, вдивленій у мапи та естампи,

Всі явлені світи — огром жаданих мрій.

Який великий світ у миготінні лампи!

В зіницях пам'яті — який же він малий!

У тих із письменників, хто мандрував і багато чого бачив на власні очі, фантазія у творах нерідко поступається місцем персповіданню, відтворенню. Приміром, у Гемінґвея. Не так у Майрінка. В нього — повні фантазії, за якою жодною мірою не видно русла реальності. Навіть Прагу, місто, що його оточувало (принаймні, замолоду), ще повне і досі неповторного шарму середньовіччя, він ладе перетворити на якийсь простір, неокреслений, на якому розгортаються пошуки людської душі. Його герой — Атаназіус Пернат — Діоген XX століття, блукає сутінками і сопухом вузьких і кривих вуличок, на яких «усе може трапитись»

(Борхес). Здається, письменник і сам блукає лабіринтами власної уяви; втім, чи не є творчість тим сном розуму, що породжує потороч?! Ті туляться десь по закутках свідомости, аби, вирвавшись назовні, несподівано спурхнути на дах сірими химерами собору Нотр-Дам — таємничими, замисленими, похмурими. Мистцеві не треба їх вигадувати — вони живуть углибині його збунтованої душі; це символи його важких сумнівів і переживань: реальність мистця — «звіринець його пристрастей» (Бодлер). Тим то й він приводить на світ хай який там твір — роман ачи єдину строфу, — нацьковуючи ті пристрасті одна на одну. Його світ — світ єгипетських богів із звіриними головами: симбіоза, що приводить на пам'ять віру первісних народів у переселення душ; світ, у якому повно сфінксів, які озиваються у вранішньому промінні, де сила тотемів, що до них письменник приходить офірувати себе, спалюючи на жертвовному вогні. Щоб знову відродитися, воскреснути — ніби Озіріс —, віднайшовши у собі сили нести далі тягар буденного існування. Проте, раз воскреснувши, так само як Озіріс, душа мистця полишається у царстві Мертвих. Віднині їй дається судити диші інших. Судити — це означає розуміти — процес, який з точки зору психології мало чим відрізняється від спочування, спів-переживання; мистцеві не позичати вміння перемінятися, *пере-в-тілюватись*, аж до повного зникнення. *Ars aded latet arte sua**. Чи не найточніше виражає це одна японська танка, написана на початку нинішнього століття:

Щось надзвичайне
людям показати б,
а як усі здивуються —
тоді-то саме час
узяти й зникнути...

Мімікрія — то теж відміна подорожі, що її сповідують

*«Мистецтво — непомітне» (лат.)

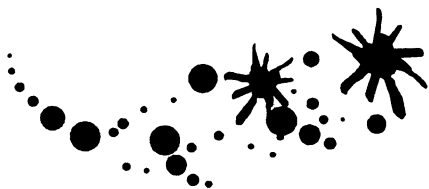
усі мистці на білому світі; подорож у струнки вдачі, риси й образи, позаяк увесь світ — театр. Більше того — немає нічого дивного у тому, що такою схильністю до мімікрії вирізняється іудейське плем'я, що розвіялося по всіх усюдах і що його закиненість зрівноважує неабияка обдарованість, не в останню чергу в мистецькій сфері — австрійський філософ Людвіг Вітгенштайн, як ніхто, зумів вловити ту прадавню самотність. Утім, завдання будь-якого мандрівця — не розчинитись у довікллі, у власних враженнях — певна річ, виконати куди легше, сидючи за столом, і «немає нічого нового під сонцем». Будь-яке творіння — це синонім далекої мандрівки: процес сам переробляє нас на свій образ і подобу, тяжіє над нами за рахунок того, що акт творення має на увазі безособовість, анонімність: нами «твориться». Проте творчість — то аж ніяк не наказ, радше пропозиція, довідка, ладна вказати напрямок — куди б ти не мандрував, ким би ти не був: письменником, малярем, читачем чи глядачем — , в кінцевому підсумку дорога веде тебе до самого себе. Мистецтво — як люстро: відбиває того, хто в нього дивиться:

Душе, ти — дзеркало, світиння,
Задивлене в свою глибіню...

Щось інше побачити в ньому годі. «Tat twam asi» — «і це теж ти»: фраза, виведена найдавнішою мовою, що пов'язує спільними витокami Донна і Гемінґвея, сприймається, певна річ, більш загально, проте в її розуміння закладено універсальність. «Суть духа полягає в тому, що він сам себе визначає, у постійних змінах виходить із самого себе і до себе повертається» — слова Шлегеля викликані до життя не лише «бурею і натиском» німецького романтизму: в них звучить вічний закон розвитку: рух по колу, циклічність. Втім, порівняння читача із Нарцизом, здається, не зовсім точне; у цьому здає собі справу герой «Описів дивовижного», книги давньокитайської фантастики IV-V століть дроворуб Ван Чжі, у цьому здає собі справу Ріп ван Вінкль: в одну й ту

саму річку двічі не вступити. Нам дано лише дивитися на цей світ, і що кожен твір мистецтва у ньому — це кут зору, фокус, у якому збирається проміння духової енергетики, то нам усе ж треба пам'ятати, що коли ми прагнемо бачити повноту світу, він, цей твір, у жодному разі не може перепиняти нас у цьому прагненні, тим більше — заступати сам світ: скоріше принципове значення мистецтва у тому, щоб повести нас у подорож, зваблюючи небезпечними краєвидами, і, утримуючись од надміру пояснень — це найточніше вивів Ніцше — , «просто вдовольнятися неясністю поетичного горизонту», щоб не образити мистця, що покликав тебе за собою...

Ігор Андрущенко

Пастор так зрадив був, що з Півдня вертає його брат Мартин, але варто було останньому врешті зайти до старожитньої кімнати годиною пізніше, аніж його очікували, всієї радості і слід запах.

Він не міг втямити, в чому річ, відчуваючи щось схоже на те, як відчувають день у листопаді, коли світ загрожує розсипатися попелом.

І Урсула, стара, спершу ніби вуста зшила.

Смаглявий, немов єгиптянин, Мартин приязно всміхався, потискаючи пасторову руку. Він запевнив, що не втомився і повечеряє дома. У наступні два дні він з'їздить до столиці, а тоді все літо, напевно, сидітиме вдома.

Вони заговорили про його молоді літа, коли був ще живий батько, і пастор побачив, що дивна меланхолія в рисах Мартина набула ще більшої виразності.

— І ти не віриш, що безсумнівно несподівані переломні події невідворотні лише через те, що неможливо притлумити глибокий страх перед ними? — мовив Мартин наостанку, перш ніж відійти до сну. — А знаєш, який надзвичайний жах охопив мене, коли в глибокому дитинстві я вгледів одного разу на кухні скривавлений телячий мозок...

Пастор не міг заснути: у колись такій затишній кімнаті немовби постав задушливий примарний туман.

«Нове, незвичне», думав пастор.

Але то було не нове, не незвичне, це було щось інше, що вніс його брат.

Меблі вже не мали колишнього вигляду, старі картини висіли немовби їх вдавили в стіни якісь невидимі сили. Йому передалася полохливість предків, що страхались,

як би проста думка про щось хоч трохи незнайоме, загадкове не призвела до несподіваної, нечуваної зміни. «Тільки не думай про нове, залишайся в старому, буденному!» — попереджає душа. Думки такі само небезпечні як блискавки!

Пасторові не виходили з голови пригоди Мартина у бою під Омдурманом: те, як він потрапив до рук негрів з племені обеа, які прив'язали його до дерева... З хатини виходить верховний шаман, падає перед ним і кладе на барабан, який тримає невідьничя, чоловічий мозок, що спливає кров'ю. Тоді він протинає той мозок довгою голкою в різних місцях, і Мартин щоразу дико скрикує, відчуючи біль у власній голові.

Що то значить?

Розбитого паралічем Мартина тоді доправив у польовий шпиталь англійський солдат.

Одного дня пастор виявив Мартина вдома непритомним.

Стара Урсула розповіла, що Мартин несподівано зомлів, ледь набачивши м'ясника біля корита з м'ясом.

— Так далі не піде, доведеться тобі звернутися в неврологічний стаціонар професора Діоклетіяна Бюффелькляйна; це людина зі світовим ім'ям, — мовив пастор своєму братові, коли той знову прийшов до тями, і Мартин на це пристав.

— Пан Шляйден? Ваш брат, пастор, мені вже розказав про Вас. Сідайте і давайте коротенько, — звів голос професор Бюффелькляйн, коли Мартин увійшов до кабінету.

Мартин умостився і почав:

— Три місяці по сутичці під Омдурманом - Ви знаєте - мучили припадки того зацепеніння...

— А ну ж покажіть язика... Гм. У порядку, хіба що трохи обкладений, — повідомив професор. — Чому Ви замовкли?

— ... мучили припадки того зацепеніння, — провадив Мартин.

— Вдарте однією ногою по іншій. Так. Ще, так, — наказав учений, а тоді поціливі пацієнтові маленьким молоточком під колінну чашечку. Нога притьма злетіла.

— Посилений рефлекс, — сказав професор. — У Вас завжди був посилений рефлекс?

— Не знаю; я себе ніколи не бив по коліну, — ніби перепрошив Мартин.

— Заплющіть одне око. Тепер інше. Розкрийте ліве, так, тепер - праве - добре - із світловим рефлексом усе гаразд. У Вас усе було як слід із світловим рефлексом, надто останнім часом, пане Шляйден?

Мартин покірно мовчав.

— Такі ознаки Ви ж якраз і повинні були постерегти, — зауважив, ледь докоряючи, професор і звелів хворому роздягнутися.

Тут лікар вдався до довгого і пильного обстеження, виявляючи всі ознаки глибоких знань і бубонячи якісь латинські слова.

— Ви щойно казали, що Вас мучать припадки паралічу, а я не знайшов нічого подібного, — сказав він несподівано.

— Та ні, я хотів лише сказати, що вони вже три місяці як зникли, — заперечив Мартин Шляйден.

— Це просто примітно, що майже всі німецькі пацієнти так туманно висловлюються, — щиро посміхаючись, зауважив професор, — раджу якось подивитися на пацієнтів у французьких клініках. Ось як точно відповідає там усе простий чоловік. Утім із Вашою болячкою нічого особливого. Неврастенія, та й тільки. Вас, далєбі, цікавитиме, як нам, лікарям, вдалося - саме останнім часом - з'ясувати причини цих нервових розладів. Авжеж, ми завдячуємо новітнім методам досліджень знати нині геть точно, що можемо не застосовувати ніяких засобів - ліків. Цілеспрямовано не спускати з очей картину хвороби! День у день! Ви б здивувались, дізнавшись, чого ми цим можемо досягнути. Розумієте! І що головне: уникайте будь-яких хвилювань,

бо то для Вас отрута - і через день заходьте до мене. Чуєте: ніяких хвилювань!

Професор потиснув хворому руку і, здалося, те душевне зусилля його втомило.

Санаторій, велика кам'яниця, впиралася рогами у чепурну вулицю, що перерізала найвідлюдніший квартал у місті.

Навпроти витягнувся старий палац графині Заградка, завжди запнуті вікна якого посилювали хворобливо спокійне враження від безживної вулиці.

Майже ніхто його не минав, бо вхід у санаторій, якому не бракувало відвідувачів, лежав у іншій стороні, біля саду з квітниками, між двох розлогих каштанів.

Мартин Шляйден кохався в самотності, і сади з їхніми килимами квітів, інвалідними фотелями та примхливими хворими в них, з повільними водограями і безглуздими скляними кулями викликали в нього відразу.

Його заповнювали тиха вулиця і старовинний палац, повний тьмяних заграбованих вікон. А що там у його надрах? Старі вицвілі гоблени, меблі, що порозсихались од часу, люстра, яку посіло павутиння. Стара з кошлатими сивими бровами і суворими похмурими рисами, про які забули смерть і життя.

День у день Мартин Шляйден простував повз той палац.

На таких безлюдних вулицях слід іти впритул до будинків.

Мартин Шляйден ішов повільною, особливою ступою людини, що тривалий час жила у тропіках. Він не порушував вигляду вулиці; вони пасували одне одному, ті чужі світові форми існування.

Минуло три задушливі дні, і він щоразу перестрівав своєю самотньою дорогою якогось старигана, що все носив гіпсове погруддя.

Якийсь бюст з рисами міщанина, що їх ніхто не міг доладу розгледіти.

Цього разу вони зіштовхнулися — старий виявився таким незграбним.

Бюст перехилився і повільно вислизнув на землю.

Все відбувалося повагом, нічого не примітили тільки люди, в яких не було часу розглядатись.

Гіпсова голова розвалилась, і поміж білих відламків випав закривавлений людський мозок.

Мартин Шляйден зиркнув, витягнувся і пополотнів. Тоді випростав руки і закрив ними обличчя.

Застогнавши, він повалився долі.

Цілком випадково професор і два лікарі-асистенти удріли те нещастя у вікно.

Хворий лежав тепер у кабінеті для огляду.

Він був повністю паралізований і нетямний.

За півгодини надійшла смерть.

Телеграма привела до санаторію пастора, який, хлипаючи, стояв перед людиною науки:

— Та як же так знагла, пане професоре?

— Я завбачав те, — сказав учений. — Ми строго дотримувалися досвіду, який ми, лікарі, роками накопичували у методі лікування. Але, коли сам пацієнт не керується тим, що йому приписано, то не допоможе жадне лікувальне мистецтво.

— А хто той чоловік з погрудям? — перепитав пастор.

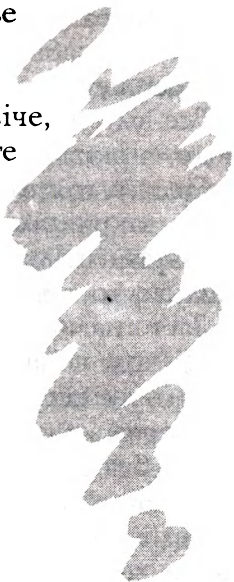
— Навіщо питати мене про якісь там дрібниці, на з'ясування яких я пошкодував би часу і зусиль, — я Вам скажу от що:

Ось у цій кімнаті я неодноразово загадував Вашому братові утримуватися від будь-яких хвилювань. Як лікар загадував! А Ваш брат не додержував того. Це глибоко мене зворушило, любий друже, але ж погодьтеся: суворе дотримання лікарського припису є і залишається наріжним каменем. Я сам став свідком лиха:

Чоловік різко сплеснув руками, нап'явшись, схитнувся, поточився і простягнувся на землі. Не можна було нічим зарадити. Я можу Вам уже зараз припустити

вислід розтину: надзвичайне мозкове
недокрів'я, а як наслідок частковий
склероз кори головного мозку. А
тепер заспокойтеся, любий чоловіче,
прийміть на віру мій присуд і зятяйте
собі: що посієш, то і збереш.

Звучить це суворо, але Ви знаєте,
що істина воліє мати сильних адептів.

НА ЩО, ВЛАСНЕ, ЗДАСТЬСЯ БІЛЕ СОБАЧЕ ЛАЙНО?

*“З Вітчизною, з вітчизною
з мидою з’єднайся...”*

Мабуть, небагато хто знає, що воно взагалі на щось здасться.

Проте воно, певно, здасться на щось особливе, то - поза сумнівом.

Виходячи рано-вранці з будинка, тісного, перш ніж надійде поштар, який кидає в мою поштову скриньку — між іншим, вона відповідає водночас і за промивку водою, — купу паперу, я щоразу на якусь мить зупиняюся в саду і голосно кличу: «Киць-киць, киць-киць».

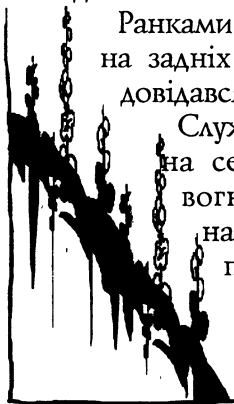
І за мить постає надзвичайно дивне з’явище.

З обрідної крони, гудячи, випурхує якась примара - з вискотнею та шипінням; на вершок од землі спалахують два вогнистих ока, і відразу за тим з-за кущів прямо на мене вилітає щось чорне, з голим набряком на шиї і, трусячись од нестямної люті, поривається вп’ястися мені в одну з бганок.

До якої породи належала та істота, мені донині не вдалося встановити.

Ранками вона ховається, горблячи спину і сидячи на задніх лапах, за кущем бузини. Це точно і довідався я про те поступово.

Служниця божиться, що іноді мара накидає на себе синій плащ, підшитий якимось вогненним сукном, і завісає десь під найнижчою гілкою. Я ніколи не вірив подібному — хоча б про це повідав мені хтось з найгострішим поглядом — і мені майже здавалося, немов у такому разі сітківка ока кожної людини реагує по-різному.

Що істота з набряком існує і нині - чи, ховаючись за кроною, вона є лише мертвою вигадкою останнього гнилого цабля роду якогось посідачів, який переводиться, чи, либонь, навіть простим представником звіриного царства - в образі чогось облудного, примушуючи мене щоразу сумніватись у його матеріальності, - це в неї не відбереш.

Я ясно відчуваю: мара ся — прадавнього віку, не маю жадного сумніву, що перед очима в неї і досі стоїть битва під Каннами.

Дихання тлінності не торкнулось її!

Проте незважаючи на її старезність, у ній нема нічого витриманого: ненависть до всього світу знаходить місце в її душі.

Вона ще ніколи на правду не впиалася мені в банки. І це говорить про те, що слід було б вести мову про відображення з якоїсь іншої сфери! Здається, на останніх міліметрах, в останні миттєвості щось невимірне, невидиме змушує мару знов і знову відступати, попри те, що вона затята у своєму намірі і раз у раз нападає знову.

Несподівано поставши, феномен так само зненацька гасне.

Браз, без жадної призивітки, з неба щось як ревне, як закричить:

“Амі - і - і! Амі - і - і!”

Дуже ясно: “Амі - і - і!”

Я не бачу в тому нічого чудного. Хіба до старозавітних гебреїв не звертався голос із небес, чому ж тоді такий само голос не може звернутися в Колумбовому провулку і до мене?

На істоту з набряком той окрик діє разуче.

Мара одним духом полишає мене і, шурхнувши блискавкою у ворота саду, зникає за рогом, де миттю дематеріалізується.

Після всього того слово “Амі - і - і” видається мені одним із триклятих замовлянь - як у страшних магічних

книгах Тибету страх наводить оце їхнє “Цон - ка - па”, - закликання, яке, коли його правильно вимовити, ладне спричинити у низці причин таку астральну бурю, що ми самі з жахом відчуваємо у наших кам’яних сховках, як проростають останні паростки таких катастроф у формі примарних непояснених процесів.

Я й сам частенько заводив оте “Амі - і - і”. Спершу ледь чутно, а тоді щодалі голосніше, проте у світі геть нічого не мінялося.

Я, далєбі, співав не так, як належало. Чи змінам мала передувати сувора аскеза співця?

Дематеріалізацією істоти з набряком на шиї той процес, що його свідком я був кожного ранку, аж ніяк не закінчився.

Тільки-но той небесний голос затих, як у сад засунувся інвалід і тихо поплівся до кущів бузини.

Я ніколи не маю певности у перебіжних з’явищах - відчуття ладні гарантувати хіба що абстрактне осягнення - проте інвалід точно справжній. Я сфотографував його.

Якоюсь коцубою вояка підняв з землі кілька білястих бруньок і, торжествуючи, кинув їх до решти у напівпорожню торбину, що її він носив на правому плечі, зрівноважуючи нею купу медалей за хоробрість - з лівого боку.

Щось диявольське криється у тому, що ці бруньки старий виявив саме там, де тільки-тільки зникло створіння з набряком!

Поза сумнівом, тут заховано якийсь таємничий зв’язок!

Те, що хтозна який злидар збирає бруньки, навряд чи заслуговує на увагу. Зрозуміло, вони гроша не варті і у побуті природі вони слугують хіба що якійсь вторинній цілі. Чи не так?!

Чому ж таки їх збирають інваліди?

Чи ж вітчизна не збирала для цих людей повними пригорщами пошесті і багатство, з трепетом згадуючи про обов’язок вдячності за пролиту кров і понівечені руки та ноги?

Чого тоді вони полюють за покидьками?

У випадка якесь подвійне дно!!!

Певна річ, знайдеться сила песимістів, які хотіли б усе пояснити бідністю інвалідів. Проте лихий намір - очевидний. Ясно ж, що тут - вітчизна справді одного разу виявляє свою нездалість - імператор би і сам проміняв свою безшабашну душу. Позаяк насправду дух вітчизни, плекати який нас так пристрасно закликали наші "справжні" мистці, залишається невинородженим.

Білясті бруньки - то річ серйозна! У цьому я хтосьна-коли здав собі справу. Проте, коли якось уранці я прочитав у газеті, що в якійсь комірчині знайшли мертвим сивого ветерана італійської кампанії з однією ногою і що з пожитків при ньому була лише коцюба і - торба, повна білих собачих бруньок, то мене пройняв жах, таке собі зле стиснення; я мав розгадати ту загадку, кров з носа.

Знову інвалід! Знову та торба!

А куди поділися скарби, що їх понастягував небіжчик? Га?

Певно, він легковажив їх, відчував я — "нащо вони мені, коли в мене є лише торба", либонь, казав він.

Мені спала на думку оповідка про одного дєрвіша з "Тисячі й однієї ночі", що, пробравшись у скарбницю, лише сковзнув очима по всіх клейнодах і взяв одну-єдину баночку, наповнену маззю, яка, коли нею натерти очі, провіщала всю силу світу.

«Несказанну цінність - ключ до нечуваного раювання, — зрозумів я, — повинні ховати білясті бруньки, коли їх так прагнуть інваліди, ті ущербні, розпещені укоханці народу, що, сновигаючи по всіх усядах і підбираючи всі засоби для існування, висміюють усю несправедливість природи.»

Я миттю побіг у поліцію. Ковінька була ще тут. Проте торба - її як корова язиком злизала!! І ніхто не знав, куди вона поділася. Отуди к бісу!

Хтось явно вирішив заволодіти нею за всяку ціну!! В

останню мить із нечуваною зухвалістю вирвав її з пазурів поліції! “Але для чого знадобилось би біле собаче гівно? — питав я себе. — Нащо воно?”

Я поліз в енциклопедичний словник — “Г”, “Е”, “В”, “Д” - усе даремно.

Смішно було б розпитувати свого інваліда. Той менше за все погодився виказати секрет.

Відтак я написав до Міністерства освіти. Жадної відповіді!

Тоді я завітав на виступ відомого конференсьє і, коли публіка почала передавати йому записки, я всунув між ними і свою. Проте, взявши її в руки, він зім'яв її і, обурившись, залишив залю.

У ратуші я не зміг знайти відповідного кабінету, а до бургомістра мене не впустили.

«Наліпили його десь на стелю розкішної залі та й назвали тиньком», — поглузував цинік. «Це - патос серед йому подібних, воно - самоціль», — мрійливо зауважив мистець Петер Альтенберг. Один поважний учений холодно відмовився і сказав суворо: «Про такі речі у порядній компанії не говорять; утім, ті бруньки - висліди розладу шлунка, і вони (при цих словах його очі засудливо зблиснули) правлять за перестрогу повному профанові звірятись у своєму повсякденному житті на пораду досвідченого лікаря.»

Якийсь чоловік із простолюду навпаки не сказав нічого, а у відповідь відміряв мені ляща!

Я пішов іншою дорогою, перестрівав на вулиці людей, які мали якийсь таємничий вигляд, і ставив кожному відверте запитання. Сподіваючись заскочити їх зненацька. Коротко, ясно і навіпрямці. Вони сахались і тікали геть, налякані і збентежені.

Тоді я наважився, обмежившись лише собою, самотужки заглибитись у цю таємницю і на свій страх і ризик провести хемічний експеримент - я вирушив на пошуки того матеріалу.

Коли темна сила хотіла позбиткуватися наді мною,

то те місце під кущем бузини днями порожнювало й істота з набряком зрідка - раз у раз - з'являлася і зникала.

Про те я не можу згадувати без здригання.

Проникавши цілий тиждень уздовж закинутого муру, я обдивився всі статуї. Все запропало!

А коли мені нарешті посміхнулася доля: я набачив бажану сировину і поклав її у колбу, — мене раптом узяв болісний страх: що, коли зараз я зомлію або мене поб'є грець!? Якби поруч мене виявили ті бруньки, то, певно, б сказали: "Цей мав нечисту душу, вкрай зіпсовану вдачу і був свинею - дивись, назавжди загубив би і своє родинне щастя!" Так, і офіцери, з якими мене у нерозривну компанію пов'язувала щира симпатія, погребували б нею і мовили: «Хто б міг знати, що він був якийсь мішком намаханий!»

А з союзу юних евангелістів усі гуртом склали б руки та ще й витанцьовували б біля моєї могили *фанданго*¹, щось при цьому торочачи.

Тож я закинув колбу від гріха подалі.

Потім було штудіювання історії таємничих братств, у яке я кинувся. Вже, певно, немає жадного з них, у яке б я не вступив, і що я розіклав у думках усі глибокодумні загадкові розпізнавчі знаки й емблеми, що їх я знав, то мене, поза сумнівом, запхнули б у божевільню за підозрою на віттову хворобу².

Цього я так не покину!

Я мушу довідатися, на що «воно» здасться.

"Існує якийсь жахливий орден", — кричало все моє ество, — прихований союз людей, якому відкриті всі двері і ворота, яке гарантоване від стріли випадку, що ними цей світ тримає людський рід у поводах. Йому дано всю земну силу і воно послуговується нею, щоб безкарно влаштовувати найбридкіші оргії!"

¹ Еспанський народний танець.

² Віттова хвороба (інша назва: хвороба св.Вітта) — нервова хвороба, для якої характерна безперестанна мишка. Забобонні люди на Заході молилися за таких хворих святому Віттові, звідки й назва.

Хіба не були адептами цієї секти середньовічні стеркаторяни, що хизувалися тим, що буцімто єдині серед алхіміків мають справжню «матерію»?

Прадавній забутий «орден Мопса»... Якій же меті він міг служити?

І в наші дні проникли щупальця «братчиків»!!

А хто їхній магістр? Де розташовано центр, у якому вони збираються?

«Похмурий Олендорф, некоронований король гуано з Гамбурга, мав бути їхнім останнім магістром, — припустив я. — А хто ж є ним тепер?»

Ох, ті інваліди!

Вони стягуватимуть скарби — один до одного, а тоді — візьмуть нас і ошукають.

Тривожним поглядом я прозираю майбутнє.

Минають дні, а жаден із них не дає відповіді на моє запитання: на що, на що «воно» власне здасться?

І благословляє день, і півень занепокоєно кличе неповороткий день, а я лежу, жадного разу за ніч не заплющивши очі, тим часом надворі у кущах бузини, напевно, загадово подвизається мара з набряком на шії.

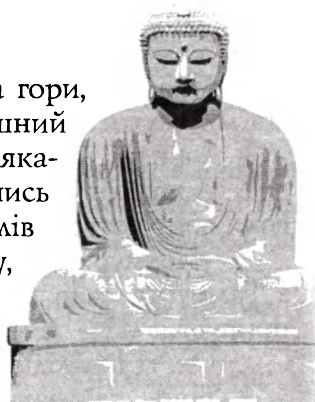
Напівсонний, я бачу, як натовп інвалідів, обвішаних коштовностями, тягне до Блоксберга.

А мені повсякчас не виходить з голови, викликаючи зітхання, одне питання: «На що ж, на що, власне, здасться біле собаче лайно?!»

Післямова автора: «Роз'яснення глядачів, буцімто «таємничу сировину використовують при дубленні шкіри на взуття», я рішуче відкидаю.»

МУДРІСТЬ БРАГМАНА

Коли сонце йшло зі світу за гори, цюночі поставав моторошний крик жаху, і линув він зляканим сльотим звїром темряви, ухилляючись од загребуущих рук вітру, з джунглів просто до монастиря. Без перестану, не затихаючи, не здіймаючи, не зводячи дух, не пом'якшуючись і не голоснішаючи.

— Це маска Мадгу-демона. прадавня, велетенська, вирізьблена з брили, напівзануреного в землю, що, визируючи з гнилої води, видиває свої білі порожні очі в пучину заростей, - шепотіли ченці, - шепотіли ченці.

Він, Мадгу-демон. провіщає чуму!

І, сповнившись страху, магараджа зі своїми наближеними дав тягу на північ.

«Коли прийдуть на свято Бала Гопала свамі, святі пілігрими, і рушать цим шляхом далі, питаємо їх, чому цюночі у джунглях кричить із сутінків кам'яна маска», — вирішили відлюдники.

А ввечері напередодні Бала Гопала блискавою дорогою прибрели свамі, мовчазні, нагнувши голову, в похмурому чернечому вбранні, наче мандрівні мерці, наче мандрівні мерці.

Було їх четверо, тих, хто обгрусив прах цього світу зі своїх ніг.

Четверо безвідрадных незворушних, що гребували тягарем хвилювань.

Свамі Вівекананда з Тревандрума.

Свамі Сарадананда з Шамбгали.

Свамі Абгедананда з Маяваті.

І нарешті четвертий, із касти брагманів, ім'я якого було не знати яке, — з касти брагманів, ім'я якого

було не знати яке.

У монастирі зупинилися вони на спочинок і відпочивали там їхні пильні і стримані почуття з ранку до вечора.

А тоді, коли підступили сутінки, вітер укотре доніс виття кам'яної подобизни ніби жажну звістку - ніби жажну звістку.

Виття, безупинне виття, що не побільшувалось і не зменшувалось, несамовите.

Коли підійшла пора першої нічної сторожі, тричі підступали з лівої руки самітники до того поважного брагмана, що його ім'я вже ніхто не знав, такого старого, що сам Вішну забув, у якому столітті прийшов той на світ, і розпитували вони його про ту причину, що змушує кричати у сутінках кам'яного велетня, демона, що білою плямою виглядає понад драгвою боліт.

Шановний, проте, мовчав - мовчав і край.

Коли підійшла пора другої, а відтак третьої сторожі. ченці знову тричі оточували шановного з лівої руки, а тоді розпитували його, чому кам'яна подобизна посилає ночами свій крик у нетрі.

Проте шановний як води у рот набрав.

Однак, коли прийшла пора четвертої сторожі і знову тричі підходили до нього самітники, доймаючи питаннями, він таки розв'язав уста і мовив:

— Самітники, хто як не той Мадгу, що його маска вирізьблена з білого каменя, кричить без утаву.

Чи може то, самітники, бути якийсь інший демон?

Хіба це не тій масці зав'язує рота денне сонце. Як же може сонце не зав'язувати вдень їй рота?!

Коли надходить ніч, прокидається вітер і несе він те голосіння від берегів болота понад нетрями, понад водою просто до монастиря Сантокх-Дас.

Проте голосіння звучить од вечора до ранку і з ранку до вечора - не вщухаючи - з уст того, хто кається, потребує спочування.

І ніхто, ніхто, кажу вам, самітники, інший не може

там кричати, там кричати!

Так говорив шановний.

Але ченці дочекалися, доки прийшло свято Бала Гопала, а тоді знову попросили брагмана, старезного, що його імени ніхто не знав, влагіднити грішника.

І підвівся мовчки шановний і помандрував у вранішніх сутінках до гнилої води.

Лункий бамбук зімкнувся за його спиною, як, бува, змикаються зуби гребня, коли танцівниця раджі виймає його зі свого довгого волосся.

Далеко крізь хащу вилискувала маска Мадгу-демона, вказуючи дорогу мудрецеві.

Напівзанурившись - обличчя втупило в небо очі - порожні очі.

А відкриті уста - чисто тобі грота в скелях - дихали холодним духом скелястих порожнин.

Тремтячи, летким запахом здійсмалися над гарячою водою болотні випари і стікали вниз зблискуючи краплями - зблискуючи краплями по холодному кам'яному лицю вниз.

Стікали вниз із порожніх очних яблук і борознили гладке кам'яне обличчя, поволі спотворюючи його муками не одну тисячу років.

Так плакав Мадгу-демон - плакав Мадгу-демон.

І на його чолі сріблився піт смерти, опівдні, коли жаріла чаща - коли жаріла чаща.

Тут брагман узрів у світлі, — підвівся грішник, витягнувши вперед правицю, і закричав од болю. Безнастанно, непомітно для всіх, не зводячи дух і не стишуючи голосу.

Він так знесилився, що його хребетний стовп випнувся туго заплетеною косою, його ноги почали подобати на коряві колоди, а очі - запалі - на зчорнілі минулорічні ягоди - на зчорнілі минулорічні ягоди.

Права рука, проте, міцно тримала важку залізну кулю, вкриту колючками, і чим міцніше стискали її пальці, тим глибше впивалися колючки в тіло - колючки

в тіло.

П'ять днів поспіль чекав нерухомо брагман, а коли аскет спинив на якусь мить - аж так, щоб сильній людині знизати плечима - свій крик, він тричі підступав до нього з лівої руки. А потім відступив назад.

— Пардон, добродію, — зараз же мовив він до грішника, — пардон, добродію, — тут він кахикнув, — що ж змусило Вас без угаву кричати від болю?

Грішник мовчки вказав поглядом на колючу кулю в своїй долоні.

І здивувався тут мудрець страшенно.

І занурився дух його у прірву буття й огром причин, порівнюючи речі, які щойно постали, з тими, що по них давно вже слід запав на цьому світі.

Відчуття і звучання Вед пройшли в його пам'яті, проте не знайшов він того, чого шукав.

Ще глибше занурився він, здалося йому, ніби за мріянням зупинився його живець і забракло дихання - забракло дихання.

Болотяні трави прибрали коричневого відтінку і пов'янули; прийшла осінь і зникли квіти, і затремтіла кора землі.

А брагман, однак, стояв, і думки обсідали йому голову.

Виповзши з болота, тисячолітній самець саямандри вказав на нього плямистим і прошепотів на вухо своїй самиці:

— О, я добре його знаю, це старий, нескінченно мудрий шанований свамі.

Посеред Землі, там, де я народився, прочитав я свідчення про нього, зжовкле, і знаю точно його ім'я і звання:

Се князівський двірський брагман у відставці, шанований свамі Ген-Дзен-Ча-Укг'ялем тананда з Коширша - з Коширша.

Прошепотів те на вухо тисячолітній самець своїй дружині і відтак вони вдвох узялися до їжі.

Мудрець, проте, не спав.

І, повернувшись до аскета, мовив повагом:

— К-к-к-киньте цю кулю долі, добродію!

А коли розкрив грішник долоню, скотилася куля на землю, і за мить усякий біль угамувався.

— Урра! — вигукнув грішник од радости і, звільнившись від болю, підстрибом побіг собі геть - підстрибом побіг собі геть.

ЧІТРАКАРНА, ШЛЯХЕТНИЙ ВЕРБЛЮД

— Скажіть-но, будь ласка, що таке «бусідо»? — спитала пантера і пішла з жирового туза.

— «Бусідо»? Гм, — неуважливо мугикнув лев, — «бусідо»?

— Еге ж, бусідо, — сердито буркнула лисиця, у якої був лише один козир. — Що таке те «бусідо»?

Крук узяв карти і змішав їх зі своїми: «Бусідо»? То найновіша пошесть гістерії! Бусідо — то така собі модерна рослина, з доволі своєрідними манерами, японського кореня. Хороший тон на японський лад. Приязно осміхаєшся, коли хтось ускочив по саме нікуди. Осміхаєшся, приміром, сидячи за одним столом із австрійським офіцером. Осміхаєшся, коли кольки в животі, осміхаєшся, коли приходить смерть. Навіть коли плюють у душу, осміхаєшся. Тоді і то люб'язніше. Осміхаєшся назагал всякчас.»

— Естетство, гм, знаю... Оскар Вайлд... Так, так, — мовив лев, боязко присів на власний хвіст і відбив жирівку.

— Так от, зараз японське бусідо дуже молодіє, відколи слов'янська повідь закінчилася стічною канавою. Ось, до прикладу, Чітракарна...

— Хто це, Чітракарна?

— Що, хіба Ви нічого про нього не чули? Ти скажи! Чітракарна, благородний верблюд, який усіх сторониться, то насправду така відома постать! Бачите-

но, якось Чітракарна прочитав Оскара Вайлда і це отруїло йому втіху спілкування зі своєю родиною, аж так, що відтоді

вирішив він іти власною дорогою. Якийсь час йому хотілося на захід, до Австрії, проте там уже і так було забагато...

— Тсс, тихіше... Ви нічого не чуєте? — прошепотіла пантера. — Хтось шелестить.

Усі пригнулись і завмерли непорушно — чисто тобі кам'яні фігури.

Тим часом шелест наближався — щодалі ближче — тріщали гілки, що їх хтось розсував, і от зненацька тінь скелі, під якою ховались усі четверо, почала невпинно витягуватись, рухаючись і вигинаючись водночас...

Тоді з'явився якийсь горб, і нарешті над ним піднеслася довга шия, що викінчувалася гакоподібною грудкою.

Лев, пантера і лисиця лише очікували цієї миті, аби одним стрибком вискочити на скелю. Пурхнув і крук — листком цигаркового паперу, що його підняв порив вітру.

Горбата тінь належала верблюдові, що вибрався на гору з іншого боку і щойно вздрів хижаків, як здригнувся від невимовного страху, так, що впустив хусточку до носа.

Проте лише якусь хвилю він збирався дати лиги, а тоді згадав: «Бусідо!» —, вмить завмер, увесь виструнчився, на його блідій морді розплилася крива посмішка.

— Мене звуть Чітракарна, — затим мовив він тремтливим голосом і на англійський копил вклонився, ледь нагнувши голову, — Гаррі С. Чітракарна! ... Пардон, якщо я у чомусь перебив, — при цьому верблюд голосно розгорнув і загорнув якусь книгу, щоб заглушити сповнений страху живець його серця.

«Ага, бусідо», — зметикували хижаків.

— Перебити? Нам? Та що Ви? Не бійтесь, підходьте ближче, — обхідливо (те саме бусідо) мовив лев, — залишайтеся, скільки Ваша душа забажає. Ніхто з нас і пучкою Вас не торкне, слово честі, моє слово честі.

«І цього вже тягне на бусідо, хоча з чого б то раптом?» — розсердилася лисиця, осміхаючись, проте вельми чарівливо.

Відтак уся компанія спустилася зі скелі і перевершила саму себе вишуканістю та доброчесністю розмов.

Верблюдою насправду справляв вкрай шляхетне враження.

Він мав вуса з опущеними донизу кінчиками: цей стиль найновіша монгольська мода називала «невдаха», — монокуляр — певна річ; без ланцюжка — у лівому оці.

Дивуючись, четвірка вбирала очима грубі бганки на його гомілках і гриву волосся на шиї: акуратно зачесана, вона нагадувала краватку.

«Хай би грець забрав, хай би грець забрав», — подумала пантера і, ніяковіючи, сховала свої кігті, кінці яких уже встигли почорніти від бруду за партією в карти.

Люди тонкого ладу, тактовні розуміють одне одного з першого слова.

Минув дуже короткий час, і з огляду на найщирішу злагоду, що запанувала в компанії, всі вирішили завжди залишатися разом.

Від страху благородний верблюд узяв язик на гаплик і щоранку вивчав «The Gentleman's magazine» з тими самими відчуженістю і спокоєм, що і колись, у дні його самотності.

Часом уночі — посеред ночі — він схоплювався з моторошним криком, однак перепрошував, з посмішкою пояснюючи, що ті нервові зриви — наслідки колишнього кочівного життя.

Завжди знаходяться нечисленні обранці, які позначаються на своєму оточенні і своєму часі. Що їхні поривання і їхні почуття потоками таємничим побитом линути від одного серця до іншого, беззвучно щось промовляючи, то сьогодні здійснюються думки і міркування, що лише вчора наповнювали дитячим страхом боязку цнотливу вдачу — можливо, вже завтра ніхто не побачить в них нічого неприродного.

Так, коли один за одним збігло кілька місяців, уже повсюди читався витончений смак благородного верблюда.

Плебейської метушливості і сліду не лишилося.

Повагом, трохи погойдуючись, ніби справжній денді, походжав лев — не видивляючись на всі боки, і немов давньоримська матрона, лисиця, день у день цідила живицю, зауважуючи, що те саме роблять і інші.

Пантера днями полірувала свої оніксові кігті, доки вони не спалахували у сонячному промінні, і, здавалося дуже дивним, коли гонорували якісь вужі, бо, як тепер з'ясовується, їх створив аж ніяк не Господь Бог, а Коло і Мозер та «Віденські майстерні».

Одним словом, усюди зійшли культура й стиль, і модерні почування оволоділи навіть найконсервативнішими серед тваринної братії.

Так, якось усіх обійшли чутка, що навіть бегемот, вибавившись од своєї флегматичности, тепер без упину зачісував волосся на лоб (такий собі крихітний кущик на голові) — ставив себе за актора Зонненталя.

Тим часом прийшла тропічна зима.

Ух-ух, брр, брр, ух-ух, брр.

Дощі в цю пору у тропіках не шукають. Довгі-довгі.

Ллють весь час, не припиняючись ні на мить, з вечора до ранку і з ранку до вечора.

Крізь потоки на небі проглядає сонце — бліде і сумовите — чисто тобі різдвяний пряник.

Коротше кажучи, можна збожеволіти.

Звичайно, є від чого бути не в доброму гуморі. І не тільки хижакові.

Замість щоб саме зараз поводити себе якомога обхідливіше — вже хоча б із обережности — благородний верблюд відкрито перейшов до зарозумілого тону, надто, коли йшлося про важливі питання моди, елегантности і такого іншого, що природно мало засвідчувати поганий настрій.

Якось увечері крук прийшов у фрак у чорній краватці, і верблюд миттю взяв його на кпини.

— Чорну краватку під фрак — подумайте-но, який саксонець узявся — як відомо, носять лише з однієї нагоди, — бовкнув Чітракарна, самовдоволено хихикаючи.

Постала тривала павза, пантера затигнула собі під неї якусь пісеньку і нікому не хотілося першим порушувати мовчанку, аж поки крук не насмілився стиха запитати, з якої нагоди слід так одягатись.

— Ну, тільки, коли когось ховають, — прозвучало насмішкувате пояснення, що викликало щирий, але тим більш образливий для крука сміх.

Всі подальші зауваження, що стосувалися трауру, тісного кола друзів, інтимної вечірки тощо, звичайно, лише погіршували справу.

Проте на цьому все не закінчилось — іншого разу, про перший випадок уже давно всі забули, — варто було крукові з'явитись у білій краватці під смокінгом, як верблюдові знову засвербів язик узяти його на баса: «Смокінг? З білою краваткою? Гм! Та його вдягають лише на одну справу.»

— І на яку ж? — притьмом озвався крук.

— Ну, коли Ви хочете когось поголити, — зарозуміло кашлянув Чітракарна.

Тут терпець крукові увірвався: в цю мить він поклявся мститися верблюдові до смерти.

Тиждень за тижнем добувати собі їжу ставало щодалі важче й важче і довше, нерідко доводилося відмовляти собі навіть у найнеобхіднішому.

Це, певна річ, анітрохи не турбувало Чітракарну; повсякчас у доброму гуморі, набивши своє пузо розкішними будяками і всякими травами, він прогулювався, тоді коли інші, голодні та холодні, сиділи з парасолями під скелею, — шамтячи своїм непромокальним макінтошем, насвистуючи якусь веселу мелодію, в них під носом.

Можна легко уявити собі, як наростало в усіх чотирьох обурення. І так з дня на день!

Ще б пак — бачити, як хтось інший раює, а сам ти пухнеш з голоду!!

— Ні, хай йому цур, — вилаявся якось увечері крук (благородний верблюд якраз був на якійсь прем'єрі),

— ми розітремо на табаку цього ідіотського жевжика. Чітракарна!! Що нам від цього пожирача ситника? Бусідо, звичайно ж, бусідо! Як на те, зараз, посеред зими; яке божевілля! А наш лев, погляньте-но, він і зараз уже схожий здаля на мару — наш лев, хіба ми допустимо, щоб він витягнув ноги від голоду, га? Чи, може, це теж бусідо.

Пантера і лисиця беззастережно визнали, що крук має слушність.

Лев уважно вислухав усіх трьох, і з двох боків його морди стікала слина через те, що трійця зображала йому все в рожевому світлі.

— Забити? Чітракарну? — спитав він потім. — Нізащо, це виключено; пардон, але я дав йому слово честі, — схвилюваний, він заходив туди-сюди.

Але крук не відступався: «А якби, скажімо, випала б така нагода?»

— Ну, це вже певна річ, було б дещо інше, — протягнув лев, — Однак, навіщо всі ці безглузді повітряні замки?

Крук кинув на пантеру підступний погляд, у якому читалася прихована змова.

У цю мить додому повернувся благородний верблюд: повісивши на гілку театральний бінокль і палицю, він саме хотів було у черговий раз сказати кілька люб'язних слів, коли це перед ним сів крук і мовив: «Чому всі повинні конатися: краще три ситих, аніж чотири голодних. Я довго... »

— Ви вже вибачте, проте я тут наймудріший із вас — вже хоча б тому, що найстарший, і через те можу просити визнати за мною право першим, — тут його перебила пантера, перекинувшись словами з лисицею, — ввічливо, проте різко: «Панове, як на мене, щоб вгамувати загальний голод, потрібне не лише бусідо, але й щире бажання; я ду... я ду... »

— Милий друже, чого це ви берете так широко, — почали затуляти йому рота всі, у тому числі й лев (пантерам, як відомо, полювання коштує величезних

зусиль), — Ви гадаєте, що це несерйозно, а ми... Га-га-га!

«От влип», — думав про себе благородний верблюд, і зле передчуття підіймалось у ньому. — Неприємна ситуація, проте бусідо, втім, одного разу воно, бусідо, мене-таки врятувало!»

Він скорчив байдуже лице, так, що з нього впав моноклъ, і увійшов.

— Панове, о, одна давня сентенція каже: «*Dulce et decorum est pro patria mori!*»* Тож, коли я дозволяю собі...

Він не скінчив.

Навколо загули і закричали:» звичайно, шановний, дозволяйте», — почувся глузливий викрик пантери.

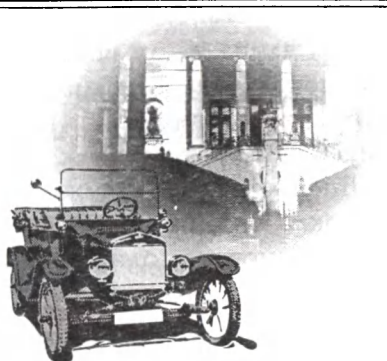
— Pro patria mori... У-у, стерво дурне, я покажу тобі смокінг і білу краватку! — закричав крук.

Тоді страшний удар, хрускіт кісток, і Гаррі С. Чітракарни не стало.

Що й казати, бусідо тільки не для верблюдів.

* «І честь втіха — за батьківщину вмерти» (лат.)

АВТОМОБІЛЬ

— Ви мене зовсім не пам'ятаєте, пане професоре?! Мене звуть Цінт, Тарквіній Цінт; ще кілька років тому я штудіював у Вас фізику і математику.

Вчений нерішуче крутив візитку - туди-сюди - і, ніяковіючи, намагався вдати радість зустрічі.

— ... Я оце саме їхав Грайфсвальдом, ні, думаю, не варто пропускати нагоди до Вас заїхати...

(На якусь хвилю запанувала важка мовчанка.)

— ... Ну... от... дай, думаю, заїду.

Професор осудливо обдивився шкіряне вбрання молодика.

— Ви що, китобій? - спитав він трохи насмішкувато і смикнув за рукав свого гостя.

— Ні, автомобіліст; моя марка «Цінт» дуже популярна...

— Ага, то Ви - актор!? — нетерпляче кинув учений.

— Чому ж Ви кажете, що колись штудіювали математику й фізику? Далебі, переметнулися, любий друже, переметнулися?! От бачите!

— Зовсім ні, пане професоре, ні та й годі. Радше навпаки. Знову навернувся! Я конструюю автомобілі - двигуни - бензинові мотори, я — інженер!

— А, то Ви збираєте витвори фантазії для кінематографістів, розумію. Проте хіба можна того, хто цим займається, назвати інженером?!

— Ні, ні, я сам будую автомобілі. Чи самоходи, коли це слово Вам більше до вподоби. Нині ми продаємо щороку...

— Як на мене, мій любий Цімте, то ні та, ані інша назва не придасться, позаяк машина не може зрушити з місця - це значення швидше пасує до слова «самохід» - на тій підставі непримустимий і вислів «автомобіль», — мовив учений.

— Що Ви кажете «не може зрушити з місця»? Ще з десятків років і ми закинемо й думати про якусь там карету. Фабрика за фабрикою виростає з землі, і навіть якщо у Грайфсвальді ще немає жадного авта, то...

— Фантазер ви, молодий чоловіче, і втратили під собою ґрунт реальності! Ви часом не захоплюєтеся спіритизмом? Справді, то найприкріша ознака нашого часу, що раз у раз своє бридке обличчя піднімає привид перпетуум мобіле, і це аж ніяк не тішить. Ніби немає ніяких фізичних теорем. Печально, справді дуже печально. І Ви теж, хоча й зовсім недавно були моїм учнем, приохотившись до полювання на виплоди гарячкової задухи сирої, невдячної емпірії, зреклися прямої розважливої дороги нашої науки! Так, справді, метушня сучасного великого міста здатна приспати в нашій молоді здатність мислити, аж до повного марновірства, до якоїсь нав'язливої ідеї, але зрушити з місця візок за допомогою бензинового мотора — це крок рішучий. У це принаймні треба вірити!

І вчений кілька разів схвильовано протер скельця своїх окулярів.

Тарквіній Цімент стояв ні в сих ні в тих.

— Але ради всього святого! Не будете ж Ви заперечувати існування автомашин. Зараз, коли їх на дорогах уже тисячі! Коли щомісяця з'являється якесь новозаведення. Я ж добувся сюди на власноруч сконструйованому і зібраному «Цімті», в якому сидять п'ятдесят кінських сил, аж із Фльоренції! Вигляньте у вікно — він стоїть під дверима. Ради всього святого!

— Юний друже, *omnia mea mecum porto*, як

влучно висловився один латинник* . Я не бачу достатніх підстав, аби виглядати у вікно; ще й тому, що зі мною завжди всеохоплюючі математичні знання. Довірятися хисткому ґрунтові відчуттів? Вони не ладні сказати більше, ніж проста формула, що її розуміє кожен дітвак шкільного віку - певно, і Ви міцно затямили її ще з парті:

$$M = m p d F_y = 2 m r^2 p d j^1 = 2 p P r, \text{ —}$$

і так далі. Ось бачите!

— Але ж п'ється не до формули, — захоплено мовив інженер, — я-таки добувся до Грайфсвальду, до Вашого дому з Фльоренції на власному автомобілі.

— ...І якби не згадана формула, — правив далі учений, — підрахунок якої найсприятливіший, мабуть, по відношенню до так званої циліндричної втулки, адже, зменшуючи зв'язане з дужками вкладиша підшипника посилення поверхневого тиску, вона не впливає на підвищення m , і, виявляючись у цьому відношенні загалом допустимою, зменшує витрати на подолання тертя, — то була б іще сила переконливих контраргументів, кожен із яких мав би безповоротно усунути...

— Але ради всього святого, пане професоре...

— Пардон! ...можливість повного й очевидного успіху. Як можна було б відвернути, з точки зору дилетанта, приміром, якщо звернутися до сфери можливостей механіки, значне нагрівання, постійне наростання якого спричиняють швидкі безперервні вибухи бензино-газової суміші у циліндрах a , b , c , d , і викликане ними розширення, а з іншого боку притискання до стінок циліндра аж до нерухомости металічної колби інакше, ніж раз по раз впускаючи задля достатнього охолодження великі об'єми води, щодалі нові й нові; знову ж таки з огляду на неправильне співвідношення між вагою і тягою

* «Все своє ношу з собою»(лат.). Цей вислів належить не латинському, а грецькому філософу Біясові (Прим. пер.).

мотора сьогодні про результат дослідів можна говорити лише у негативному пляні. Подивимося далі...

— Я доїхав з Фльоренції до Грайфсвальду, — устряв, скреготячи зубами співрозмовник.

— ...Поглянемо далі, взявши за основу іншу формулу:

$$P = \left(\frac{n}{30}\right)^2 (\cos j \pm \cos 2j) (G_1 + G_2) + \left(\frac{n}{30}\right)^2 r G_3 \cos j.$$

Врахуємо те, що внаслідок дрижання й інших несприятливих для спокійного ходу вібрацій, що їх тягне за собою специфічне двигіння деталей — процес, при якому за всієї еластичності деталей, спостерігається їх невинна деформація, — відбувається...

— Але ж я доїхав з Фльоренції до Грайфсвальду!

— ...Відбувається...

— Та ж я до-ї-хав з Фльоренції до Грайфсвальду!

Вчений осудливо глянув поверх окулярів на винахідника.

— Я просив би не заважати — спираючись на переконливі математичні формули — мені відверто виражати свої сумніви щодо ваших слів, однак, вважаю за краще перейти до давніх греків, аби обійтися без образливих закидів, і хотів би лише підкреслити, як колись Парменід, що мудрому не випадає довіряти навіть власним відчуттям, не говорячи вже про відчуття інших.

Тарквіній Цінт на мить замислився, тоді поліз у кишеню і простягнув професорові світлину.

Той глянув на неї одним оком і мовив:

— Ну, ви що ж, молодий друже, гадаєте, що подібними світлинами автомобілів, які нібито були в дорозі, можете дискредитувати закони механіки? Щось схоже, нагадаю лише, вже виводили анімістичні феномени Крукса¹, Ломброзо², Охоровіча, Менделєєва! Як просто нині такі

¹ Крукс Вільям (1832-1919), англійський фізик і хемік. 1861 року відкрив таллій.

² Ломброзо Чезаре (1835-1909), італійський судовий психіатр і криміналіст, родоначальник антропологічної течії «ломброзизма» в кримінології і кримінальному праві. Висунув теорію про існування особливого типу людини, схильної до скоєння злочинів з огляду на наявність певних біологічних ознак (антропологічних стигматів).

світлини, облудно відтворюючи реальність, вводять в оману всілякими художніми прийомами. Втім, уже Геракліт знав, що за законами логіки випущена з лука стріла у будь-якій точці свого шляху перебуває у цілковитому спокої*. Ну, бачите! І це найбільше — образно кажучи — що можуть засвідчити ваші світлини.

В очах інженера спалахнув підступний вогник.

— Пане професоре, не відмовте мені, Вашому колишньому учневі, що Вами так захоплювався, у проханні, — сказав він із удаваною манірністю, — поглянути на моє авто, що стоїть під Вашим будинком.

Вчений на згоду кивнув і обидва пішли надвір.

Автомобіль оточував людський натовп.

Тарквіній Цілт підморгнув своєму водієві.

— Ігнаце! Пан професор хотів би оглянути наш автомобіль, покажіть-но, будь ласка, машину.

Механік, наче йому йшлося про продаж автомобіля, почав із дитирамбів:

— На нашому «Цілті» ми давали сто п'ятдесят кілометрів і добулися сюди з Фльоренції лише з однією єдиною несправністю. Ми їхали...

— Прошу Вас, добродію, обличимо деталі, - звів голос професор, загадково посміхаючись.

Водій відкрив капот, явивши перед очі цікавих мотор, і заходився пояснювати його будову.

— І як же узгоджується, пане професоре, — з прихованою зловтіхою запитав Тарквіній Цілт, — той факт, що нині фабрики Даймлера, Бенца, Дюркоппа, Опеля, Бразьє, Пангарда, Фіата збирають тисячі й тисячі таких авто з Вашим твердженням, що машини назагал не здатні функціонувати? А ну, Ігнаце, пустіть-но двигун!

— Як узгоджується? Друже мій, я лише фаховий вчений, а рішення цієї проблеми може цікавити психолога; мушу, проте, визнати, що мені дуже хотілось

* Пор. славнозвісні апорії Зенона Елейського, що дійшли до нас у розгляді Арістотеля (Прим. пер.).

би дізнатись, на яких підставах ці фабрики явно марнують свої технічні зусилля.

Торохтіння двигуна, що дав течу, перервало професора. Люди подалися назад.

Тарквіній Цілт осміхнувся.

— Отже, Ви все ще не вірите, що машина поїде, пане професоре? Варто мені лише потягнути за цей важіль, включити зчеплення, і машина помчить із швидкістю сто п'ятдесят кілометрів.

Вчений ледь помітно всміхнувся.

— Ой, юний мрійнику! Нічого подібного не станеться. Радше тиск вибухів — припускаю, що зчеплення міцне — миттю розірве циліндри **a**, **b** і **d**. Циліндр же **c**, очевидно, залишиться неушкоджений і згідно з формулою... згідно з формулою — послухайте, як це звучить: згідно з формулою...

— Ну, — весело мовив Цілт, — рушайте, Ігнаце!

Водій сіпнув за важіль.

І тут — щось тричі затріщало — і автомобіль залишився на місці.

Метушня!

Ігнац вискочив з авта. Тривале обстеження. Ось! Перший циліндр, другий і третій лопнули! Їх розірвало вщент — ніби всередині був справжнісінький нітрогліцерин.

— Чекайте, згідно з формулою... згідно з формулою, — професор втупився очима кудись у далину, крізь зуби бурмотячи собі під ніс.

Цілт узяв його за руку і потрусив, — він ледве не плакав од гніву.

— Це нечувано, неймовірно; відколи існує автомобіль, ніколи не траплялося нічого подібного. Божевілля. Наче якесь запаморочення. Я зараз же телеграфую, щоб прислали запасний циліндр. Так не годиться, Ви маєте переконатися на власні очі, Ви повинні!

Професор сердито висмикнув руку.

— Молодий чоловіче, це зайшло надто далеко, ви забуваєтесь. Чи ви й справді думаєте, що в мене є зайвий

час, аби дивитися на ваші дитячі забавки! Хіба я вас все ще не переконав? Краще дякуйте Богу, що на гірше не вийшло; з машинами жарту кепські. От бачите!

Під воротами він іще раз озирнувся, підняв догори пальця і сердито вирік:

— *Pueri sunt pueri, pueri puerilla tractant*³.

³ «Діти як діти» (лат.)

Є у передмісті старий будинок, у якому мешкають самі нераді люди. Кожного, хто б туди не зайшов, обсідає досада. Якийсь той будинок темний, по живіт угруз у землю.

В погребі лежить залізна плита: піднявши її, можна розгледіти темну вузьку шахту зі слизькими стінами, з якої тягне земляним холодом.

Багато хто вже спускав туди смолоскипи на лінві. Вниз, у глибоку темряву, і світло завше тьмяніло, заходячись димом, а відтак згасало, і люди мовили: «Далі немає повітря.»

Так ніхто і не знав, куди веде та шахта.

Проте в кого зіркі очі, той бачить без світла — в померках, коли всі інші сплять.

Коли людей подужує ніч і свідомість убуває, то захланна душа полишає маятник серця, що поблискує зеленуватим світлом своїх невиразних форм, — бридкий він, адже в серці людському немає місця любові.

Люди, втомлені щоденною працею, яку вони називають обов'язком, прагнуть повернути увісні втрачені сили, аби руйнувати щастя братів своїх, аби щодня помишляти про нове забиття під сонцем.

І сплять вони, і давають хropaка.

Відтак кірзь шпари у дверях і дірки у стінах вишморгують на волю пожадливі тіні — у сторожку ніч — і тоді, зачувши своїх катів, звірі верещать і лякаються увісні.

Вони шмигають і крадуться до старого, похмурого будинка, в затхлий погреб, до залізної плити. Коли

душі сіпають його своїми руками, залізо полишає вага, а за ним, внизу розширяється шахта — там збираються привиди. Вони навзаєм не вітаються і ні про що не питають; немає нічого, що хотів би хтось один із них знати про іншого.

Прямо посередині з шаленою швидкістю крутиться сірий камінний диск. Його у полум'ї ненависти загартував багато тисяч років тому, задовго до того, як постала Прага, сам дідько.

Об шалені краї вигострює бісівня свої кігті, що їх люди затупили буденною роботою...

Оніксові кігті розсипають навкруг іскри захвату, а сталеві каблуки виблискують захланністю.

Всі вони знову перетворюються на гостріючі ножі, бо невиситиме зло прагне колоти і ранили...

Варто людині увісні витягнути руки, як привилові доводиться вертати у тіло — кігті мають залишатися кривими, щоб не було як помолитися, склавши руки.

Точильний кругляк Сатани веретениться — без упину — день і ніч — доки не зупиниться час і не розірветься простір.

Якщо заткнути вуха, можна почути всередині те хурчання...

Гамількар Бальдріян, самотній старий дивак, сидів перед своїм вікном і дивився крізь шибку на осінні сутінки.

На небі вставали темні клубки блакитно-сірих хмар, поволі змінюючи свої обриси, ніби десь удалині, заправляючи всім, як у театрі тіней, ховалася велетенська рука...

Понад морозним серпанком землі — бліда, сумовита вечірня зоря.

Тоді хмари спустилися, важко вклялися на заході, і крізь туман замерехтіли цікаві очі зірок...

Замислившись, Бальдріян підвівся і заходив кімнатою. Нелегко заклинати духів! Але ж хіба він суворо не дотримувався всього того, що повелів йому Грімуар Гоноріуса? Спокоїно, обережно намазуватись і день і день повторювати молитву св. Вероніці?

Ні, ні, це має вийти, адже людина — найвища на Землі істота, і сили пекла лиш підвладні їй.

Бальдріян знову підійшов до вікна і довго-довго чекав, доки з-над непорушних крон в'язів випнулися місяцеві роги, жовті і тьмяні...

Тоді, хвилюючись, він запалив тремтячою рукою свічі у підсвічнику і почав витягувати з ящика й скрині всілякі дивовижі: чарівний круг, зелену мазь, скіпетр, жмут сухої трави. Зв'язав усе до купи, поклав обережно на стіл і, жебонячи молитву, почав неквапом роздягатися, поки не залишився в чому мати народила.

Мерехтіння підсвічника кидало підступні відблиски на старечі мошні з плюсколою жовтуватою шкірою, що

* “Згусток” (лат.)

полискувала олією, натягуючись на колінах, стегнах і плечах. Над запалими грудьми похитувалася голомоза голова, поволі гойдаючи на повапленій стіні свою круглу і страшну тінь, ніби Бальдріян щось хотів відшукати, скутий, проте, болісним забуттям.

Трусячись, старий підійшов до печі, опустив глиняний полив'яний горщик і, шелестячи, вийняв його з обгортки; всередині було масне, смердюче місиво. Рівно рік тому він змішав усе: корінь мандрагори, блекоту, віск, сперму і... (від огиди старий аж здригнувся) мішанину з тільця мертвого немовляти — старому передала його породілля.

Він занурив пальці у жир, провів ними по тілу, втер у западину під коліними і під пахвами, тоді витер руки об груди і натяг старезну пожовклу сорочку — «земляну сорочку»: вона потрібна при чаклуванні —, а поверх неї одяг. Час прийшов!

Стоп, мідна дошка, жаровня — це гніт, аби мерехтів!

Непевною ходою Бальдріян спустився сходами.

Колись у будинку був монастир, нині в ньому відлюдь-кувато мешкав старий, а вдень сусідка прая приносила йому все, чого він потребував.

Вицання і гудіння важких залізних дверей, і за ними відкрилося занедбане приміщення...

Запах підвалу, поспованого густим павутинням, у кутках — сміття й уламки запліснявілих горщиків для квітів.

Принести кілька пригорщ землі на середину кімнати — звичайно! (адже ноги ворожбита мають спиратися на землю) — притягти стару скриню, щоб сісти на неї, виклавши круга з пергамену. Відтак вимовити ім'я Тетраграматона, повернувшись обличчям на північ; інакше станеться лихо. Тепер запалимо гніт і вугілля!

Що це було?

Здається, писнули шури — не інакше.

Зеленощі в присок: дрік, пасльон, дурман. Як вони

потріскують і димують!

Старий загасив світач, а тоді, нагнувшись над пательнею, вдихнув аромат — той так забив Бальдріянові памороки, що він ледве встояв на ногах.

Раптом у вухах щось жахливо задзвеніло!

Старий торкнувся чорною паличкою гірки воску, яка поволі росла на мідній дошці, і з останніх сил, затинаячись, промимрив чарівні формули Грімуара:

— ... Істинний хліб небесний і янгельська їжа... Я — істинний жах диявола... Чи сповнився я нині бруду гріховного... І дано буде упокорювати вовків тих хижих і смердюче кодро Пеклове... Панцир... Даремно ви зволікаєте далі... Аймаймон Астарот... Не слід скарб сей ховати далі... Астарот... Заклинаю... Егей!... Еге-гей!...

Йому довелося сісти, його пройняв страх смерти; важкий непевний жах просочувався крізь підлогу, щілини в стінах, опускався зі стелі: страшний жах, який проголошував неясне буття сповненого мешканця пільмою!

Свиснули шури. Ні, ні... не шури... якийсь пронизливий свист, який розриває голову.

Щось шумить!

Це кров у жилах. Шурхіт... крил. Тліє присок. Ось, ось: тіні на стіні! Старий утупився в неї скляними очима. Тьху, то просто волога пляма і облужаний тиньк!

Вони рухаються, рухаються: черепи вищіряють зуби, ікла, дивляться порожніми, чорними очицями. Кістляві руки ворущаються тихо, майже беззвучно, зі стіни виростає чудовисько, сидячи напочіпки, і заповнює підвал. Скелет велетенської жаби з черепом бика.

У темряві ясно біліють кістки. Жаский Астарот!

Старий вистрибнув з магічного кола в куток і, тремтячи, притиснувся до холодної стіни; він не міг вимовити рятівного заклинання, чорні моторошні очиці стежили за ним і не відривались од його вуст. Вони немов зав'язали старому язика — пройнявшись неймовірним страхом, він лише хрипів.

Привид поволі, невпинно повзе до нього (старому

здається, ніби він чує, як ребрами страховище дряпає каміння) і жаб'яча лапа напوماцки тягнеться до нього. На кістлявих пальцях дзвенять срібні каблучки з тьмяними запорошеними топазами; зотлілі перетинки ледь-ледь з'єднують пальці і видихають бридкий запах тухлого м'яса.

Ось — він схопив його. Крижаний холод охопив серце старого. Він хоче... хоче... , ось він мліє, і валиться долілиць.

Присок загас, у повітрі повис наркотичний дим, клубками піднімаючись під стелю. Місячне сяйво кидало косе жовтаве проміння крізь погратоване підвальне віконце у куток, де лежав нетямний старий...

Бальдріянові здавалося, ніби він летить. Тіло йому шарпає рвучкий вітер. Перед ним у повітрі мчить чорний козел, мигтячи волохатими ногами, і стрімкі копита трохи не дістають до обличчя...

Під ним земля — далеко-далеко. Відтак він падає в якусь чорнющу вирву, щодалі глибше, і ширяє над тими місцями, що їх давно і добре знає: там укритий мохом надгробок, на горбі — безлистий клен із голим гіллям, схожим на здійняті до неба кістляві руки. На болотяній траві вночі сріблиться осінній іній.

У вибоях і ямах стоять озерця каламутної води, блимаючи крізь туман великими сліпими очима.

Чи не постаті в темних покровах, бува, купчаться там, у тіні надгробка, поблискуючи зброєю і металом гудзиків і застібок? Вони вкладаються півколом на якісь таємничі збори. Душу старого проймає думка: скарб! То кістяки мерців стережуть схований скарб! І серце старого здригається від жадібности...

Бальдріян позирає вниз зі своєї висоти, все швидше насувається земля, ось він хапається за гілля клена — м'яко, м'яко.

Все. Тонка гілка згинається і рипить. Небіжчики придивляються до нього. Він уже не може спинитись і падає, падає поміж них.

Його голова боляче вдаряється об надгробок...

Старий прокидається і бачить на стіні плямину плісняви. Важко дихаючи, він плентається до дверей, а тоді на тремтячих ногах бредє сходами нагору.

Бальдріян кидається на ліжко, його беззубі щелепи трусять страх і холоднеча.

На нього падає червона потерта ковдра, забиваючи йому дихання, закриваючи рот і очі. Старий хоче повернутись і не може — на груди йому сідає бридезна тварюка: кажан пропасного сну, з широчезними пурпурними крилами, і своєю вагою невідпорно втискає його у засмальцьовані плямисті подушки.

Всю довгу зиму на старого тиснули наслідки тієї ночі. Він поволі доходив кінця.

Зі свого ложа старий дивився в маленьке віконце, де хурделиця проносила лапатий сніг чи пускалась у шалений танець, або ж споглядав білу стелю, якою кудись мандрували кілька комах.

А коли часом від старої печі йшов такий приємний запах присмажених ягід ялівцю («кахи, кахи...» — ох, який мордував його кашель!), він уявляв собі, як навесні на дворі викопає посеред пустки скарб, про який мріяв, і боявся лише, щоб неправильно вимовивши заклинання, яке закликало Астарота, бува, не загубив золото...

На потертій обкладинці книги він наклав детальний плян: самотній клен, невелике болотяне озерце і тут † скарб — прямо біля старого надгробка, відомого навіть дитині.

Обкладинка лягла до помічника бургомістра, а сам Бальдріян — на цвинтар.

— Старий знайшов мільйонний скарб, але той був занадто важкий, аби його можна було видобути самотужки, — поповзла містом чутка, і мешканців узяла задрість — до Бальдріянового небожа письменника, що був спадкоємцем старого.

Почалися розкопи, позаяк місце було так ясно означене на пляні.

Ну ще пару лопат — ось-ось: гурра-гурра, гурра! Залізна шкатула, вкрита осугою іржі.

З тріумфом її доправили в канцелярію. У столицю полетіли телеграми зі зворотами типу «про знахідку слід повідомити спадкоємця», «вислати на місце комісію» і т.ін.

Маленький вокзал зароївся людьми, службовцями в одностроях, репортерами, детективами, фотографами-любителями, оглянути цікаву земельну ділянку прибув навіть сам директор державного музею...

Всі висипали на поверхню пустки і годинами пасли очима нещодавно викопану діру, що біля неї стояло на варті кілька чоловік.

Соковиту болотяну траву геть усю стоптали гострі підосви гумового взуття, проте світлозелені кущі навколо озерця лукаво переморгувалися своїми шовковими котиками, якими їх прикрасила весняна пора, і коли налітав порив вітру, вони залягалися несподіваним неясним сміхом, так що їхні верхівки аж торкалися поверхні води. З чого б то?

І навіть королева жаб, поважна, у поцяткованому червоними крапками жилеті, що, відчувши у своїй веранді з жовтецю і череди духм'яне травневе повітря, залишилася, проте, такою статечною, як зазвичай — як не як, а мала вона цілих 100 003 роки —, сьогодні просто лускала за сміху. Вона роззявила рота так, що повіки самі собою заплющилися, і наче одержима махала у повітрі лівою лапою. При цьому з перетинки заледве не злетів перстень з топазом.

Тим часом комісія відкрила знайдену шкатулу.

Звідти війнуло чимось таким гнилим, що в першу мить усі від неї сахнулись.

Якась пружиста маса, чорна і жовта, глеювата, поблискувала поверхнею.

Хитаючи головою, шкатулу передавали з рук в руки.

— Певно, якийсь альхемічний препарат, — мовив нарешті директор державного музею.

— Альхемічний, альхемічний, — пронеслося рядами.

— Альхемічний? — перепитав один газетяр. — Як пишеться це слово? З двома «л», чи що?

— На жаль, якийсь гній, — пробурмотів інший.

— Шкатулу знову закрили і відіслали до наукового інституту хемії та фізики з проханням провести загальнозрозумілу експертизу.

Всі подальші пошуки на болотяній пустці були марні.

Не роз'яснив нічого і надгробний напис на брилі: «Віліі Оберкнайфер ††† ляйтенант у відставці.» Під ним були викарбувані дві зхрещені ноги, що, напевно, натякало на якусь таємничу подію у житті небіжчика.

Чоловік той швидше за все загинув смертю героя.

Ті витрати геть вичерпали і без того скромні достатки спадкоємця-письменника, та за три місці його доконала наукова експертиза:

спершу шкатулу обстежили з кількох боків, однак лише згаяли час, потім вираховували властивості загадкової матерії і нарешті довідалися, що цю масу ні під яким оглядом не можна залічити до відомих науці.

Отже, непотрібна! Шкатула копійки щербатої не варта!

В той самий вечір перед дверима бідного письменника встав хазяїн заїзду. Афера зі скарбом провалилася.

Проте на місто чекало ще невелике хвилювання.

Наступного дня вранці до магістрату примчав вулицями простоволосий поет.

— Я знаю, — закричав він, влітаючи в двері. — Знаю! Його оточили.

— Що Ви знаєте?

— Я сьогодні ночував на болоті, — затинаючись, мовив задиханий письмак, — на болоті, фух, і мені явився дух — він мені і відкрив, що це таке... Раніше, фух, на тому місці громада часто збиралася на судьбище, фух, і там... Фух...

— Дідько забирай, так що там з матерією? — вигукнув хтось.

Письмак провадив далі: «...Питома вага 23, зовні блищить, має два кольори, подрібнене на крихітні шматочки, при цьому склейені наче смола — надзвичайно еластична, липка... .»

Більшість втрачала терпіння. Але наукова аналіза вражала своєю логікою!

— Ну дух сказав мені, що це викопне затверділе слово чести офіцера! Я і написав миттю до банку, щоб нагріти руки на цій дивині.

Всі мовчали, слухали і розуміли, що він плете нісенітницю.

Хтозна, може, з часом бідолаха віднайшов би втрачений розум, але тут прийшла відповідь на його лист:

«З глибоким жалем повідомляємо Вам, що за Вашу ексцентричну статтю ми не можемо ані дати позичку, ані заплатити готівкою, позаяк у тому предметі не вбачаємо жодної цінності, попри те, що він є твердою копалиною. Втім, можете звернутися до якоїсь контори, що займається переробкою і використанням усілякого непотрібу.

З глибокою повагою

наступник Банкірського дому А.В.С. Вухерштайн.»

Тут Бальдріянів небіж перерізав собі горло.

Тепер він опочиває поруч зі своїм дядьком.

Близько шостої казні земського суду зазвичай посідала темрява, бо палити свічки там заборонялося, та й крім того на дворі стояв зимовий вечір — млистий і беззоряний.

Від одних дверей до інших з важкою зв'язкою ключів проходив наглядач, раз по раз блискаючи у загразоване віконце і допевнюючись, що всі стрижні цілі. Кінець-кінцем його кроки затихали і спокій страждання опускався на всіх нещасних, які, позбавлені свободи, — завжди вчотирьох — спали на дерев'яних нарах безутішних казень.

Старий Юрген лежав горілиць, поглядаючи на крихітне віконце в'язниці, що мерехтіло у померках млиstim паром. Він рахував довгі удари дзвону на вежі й метикував, що скаже завтра присяжним і назагал чи його виправдають...

Відчуття обурення і непогамовної ненависти, що його так довго тримають у в'язниці, хоча він ні в чому не завинив, у перші тижні переслідувало старого навіть увісні: часто він ледь стримувався, щоб, зневірившись, не закричати на всю горлянку...

Проте стіни товсті, а простір вузький — хіба на п'ять кроків — біль, не випускаючи, кидав його від однієї стіни до іншої; тоді він притулявся до стіни лобом чи, ставши на ослін, роздивлявся крізь загразоване вікно смугу блакитного неба.

Шойно ці пориви минули, як інші клопоти, невідомі людині вільній, прибили його до землі.

Його навіть не так хвилювало те, чи завтра його виправдають чи засудять, як він уявляв це собі раніше. Його було оголошено поза законом, то що йому лишалось окрім красти і старцювати!

І от майнула думка — він повіситься — ледь трапиться слухна нагода, здійсниться мрія старого,

що намарилася йому в першу ніч у цих триклятих стінах.

Три його однокамерники вже давно послули; їм не було чого сподіватися на щось нове, що не давало б заснути, а лише сон поменшує тривале ув'язнення. Проте він не міг заснути, в його уяві пропливали похмура прийдешність і картини сумних спогадів: перше, коли в нього залишалася ще кілька крайцарів, він міг звести свою долю на краще, де-не-коли купивши ковбаси і чогось молочного, а часом і якийсь недогарок, — поки він сидів з підслідними. Згодом його, щоб було зручніше, запроторили до арештантів, а в ті казні ніч приходить швидко — і в душу...

Цілий Божий день сиди і розкидай головою, сперши лікті на коліна, зрідка перериваючись, коли двері відчиняє тюремник, який підносить комусь із в'язнів глечик з водою або бляшану тарілку з вареним горохом.

Старий годинами сушив голову над тим, хто ж міг зважитися на те вбивство і йому ставало щодалі ясніше, що швидше за все тим мерзотником був його брат! Недаремно хлопець так хутко ушився.

Тоді думки старого знову повертали до завтрашнього судища й адвоката, що мав його захищати.

Про нього Юрген невисокої думки. Такий той неуважний, слухав його краєчком вуха, та й стелився під ноги слідчому, варто було тому лишень підійти. Проте, очевидно, так уже заведено.

Юрген почув далеку тріскотнечу дріжок, які в ту саму мить пролетіли повз будівлю суду. Хто б то міг бути? Лікар... Може, якийсь чиновник. Як лунко видзвонюють об бруківку підкови.

Присяжні виправдали Юргена — за браком доказів — тепер він востаннє спустився у казню.

Троє в'язнів бездумно завважили, як він тремтячими руками застібнув потертий комірець на сорочці і вдяг стареньку літню одежину, що її приніс наглядач.

Вилаявшись, старий жбурнув на лаву тюремні манатки, в яких промордувався вісім місяців. Тоді, виходячи, зайшов до канцелярії — тюремник щось записав у книгу і відпустив старого на чотири боки.

На вулиці все здалося йому таким чужим: квапливі люди, що йшли, куди їм заманеться, а вважали, що тільки так і має бути, зимний вітер, який загрожував звалити когось із перехожих. Знесилений, він мусив ухопитися за одне з дерев обабіч алеї, і його погляд упав на викарбуваний на дузі воріт напис «*Nemesis bonorum custos*»*: «Що б воно значило?»

Холоднеча стомила його; тремтячи, старий дочовгав до лави в паркових кущах і заснув, утомлений, майже виснажений.

Прокинувшись, він виявив, що лежить у лікарні — йому відрізали відморожену ліву ногу.

З Росії надійшло двісті ринських — певно, від його брата, що захотів загладити провину. Тож, Юрген винайняв задешево комірчину в підвалі, щоб було де тримати співочих пташок.

Жив він убого і самотньо, а спав за дощатою перегородкою на простій скрині.

Коли вранці місто наповнювали сільські дітлахи, він скуповував у них за кілька крайцарів маленьких пташок, упійманих пастками і сильцями, і садовив їх у клітки, до бруду яких уже звикли куплені напередодні.

Посеред комірчини зі стелі звисала на чотирьох лінвах стара дошка, на якій сиділа шолудива мавпа, що її Юрген виміняв за сойку в свого сусіда, ганчірника.

День у день під тьмяним вікном стовбичили школярі, пасучи очима непосидючу мавпу, що металася між двома кінцями і похмуро вишкіряла зуби, коли господар відчиняв двері.

* «Немезіда охороняє добрих» (лат.) Немезіда у давніх греків — богиня справедливості.

Після першої зазвичай уже ніхто не приходив, тоді старий сідав на табуретку, сумовито поглядаючи на свою незграбну ногу, і намагався уявити, що зараз роблять в'язні або пан слідчий і чи не перед тим не плазує, як і колись, адвокат...

Що часом невзабарі його поминав поліцей, який мешкав десь по сусідству, то Юргенові кортіло вискочити і полічити тому ребра якоюсь залізякою, розпанахавши бридке строкате вбрання.

Господи, підними цей нарід і викорчуй негідників, які ловлять нещасних, і накажи їх за те, що вони чинять, приховуючи зловтіху.

Під стінами одна на одній стояли клітки майже під саму стелю, маленькі пташки спурхували, зчиняючи метушню, варто було лише до них наблизитися. Більшість з них сиділа сумно і непорушно, і рано-вранці вони падали мертві, задерши догори лапки.

Тоді Юрген недбало вкидав їх у відро для сміття — купив же він їх за ламаний гріш! — ще й тому, що не мали ці співочі птахи вишуканого пір'я, яке могло б на щось знадобитись.

Про тишу в крамниці згадки не було — безугавне човгання, шкрябання, тиха пискотня —, проте старий не звертав на все це анінайменшої уваги: він давно вже до всього звик. І неприємний сморід не торкав його антірохи.

Якось один студент попросив у нього сорочку, а коли той пішов геть, Юрген, який цього разу почувався якось по-особливому, постеріг, що покупець залишив книгу...

Надрукована німецькою, та книга, була, проте, перекладена з санскриту, що засвідчував напис на титулі; старий Юрген зрозумів з неї так мало, що спересердя навіть похитав головою. Та все ж одну строфу він кілька разів прочитав пошепки — так тужливо вона звучала:

Все життя — суцільний щем.

Мудрого життєве горе
швидкома бере за горло.

Це очищення стежя!

І коли відтак погляд Юргенів упав на море маленьких полонянок, зачинених у тісні клітки, душа його перевернулась, і здалося старому, ніби він теж пташка, що сумує за рідними нивами.

Глибокий біль пронизав його душу, і на очі навернулися сльози. Юрген налив пташкам свіжої води, насипав корму, що зазвичай робив лише ранками.

Цієї миті згадалися йому густі зелені ліси, що купались у сонячному промінні — ніби казки далекого дитинства, вони давно померкнули в пам'яті.

Раптом у його спогади втрутилась якась пані у супроводі слуги, що ніс кількох солов'їв.

— Я купила у Вас цих пташок, — мовила вона, — а вони геть не співають. Осліпіть їх чи що.

— Що? Осліпити? — затинаючись, перепитав старий.

— Авжеж, осліпіть. Виколіть їм очі або випаліть, як це там у вас робиться. Якщо навіть якась із них і здохне, то нічого, просто замініть її іншою. А тоді негайно посылайте мені. Пам'ятаєте мою адресу? *Adieu**.

Юрген ще довго снував думки і не пішов спати.

Цілісіньку ніч сидів він на табуреті, не піднявся і тоді, коли його сусіда, лахмітник, здивований тим, що Юргенова крамниця так довго не зачиняється, постукав у віконну шибку.

Він чув крізь темряву і той стукіт, і те, що в клітках шурхотять крильцями пташки, і йому здалося, нібито крильце торкнулося його серця, благаючи про притулок.

Коли взялося на світ, він розчинив двері і, вийшовши без капелюха на порожній ярмарковий майдан, пильно подивився в заспані небеса.

Тоді старий поволі побрів до крамниці, відкрив одна за одною всі клітки, а коли якась із пташок не квапилася назовні, сам виймав її з клітки.

Пташки запурхали старосвітською комірчиною — всі до одного маленькі солов'ї, чижі і вільшанки —,

* «Прощайте!» (фр.)

доки Юрген, посміхаючись, не прочинив двері, і вони опинилися на волі.

Старий дививсь, як вони пропадають з очей, і думав про залиті сонячним промінням густі зелені ліси...

Потім відв'язав мавпу, відчепивши дошку від стелі.

З линви, якою вона була прив'язана, старий зробив зашморг і протягнув у нього голову. Ще раз відтворив у своїй пам'яті строфу з тієї забутої книги, а тоді відштовхнув дерев'яною ногою табурет під собою...

Остання дивниця, що нею я тішився, мандруючи в компанії, то був «золотий дах» в Інсбруку.

Відтоді я склав присягу Вішну, що ніколи більше і не гляну на щось подібне.

Швидше я ясно здаю собі справу в тому, що, як і належить людині пропації, не виявляю анінайменшого інтересу до тих речей, які складають гордість нації — трофейні гармати мені набридають, та й коли я бачу мереживний комірець подвижниць Клотільди, мій живець анітрохи не частішає.

Такий хлопець, як я, не знає нічого кращого, аніж тинятися під час мандрівки вулицями, стовбичити або їсти очима вітрину.

От, змарнувавши таким робом увесь день, я, коли надійшов вечір, витягнув із кишені свого компаса і, вибравши дорогу, що найшвидше і найпевніше привела б мене до міського театру, рушив в тому напрямку...

Другого театру в місті просто не було, тож, коли поліцай дав мені на це слово чести, я цілком заспокоївся.

Якась мить, і я при світлі червоної лямпи вже вивчав плякат Віденського Товариства Орфея.

«Іззі Піззі, знадлива юна шансонетка на прозвання «Гордість Герналя» сьогодні дебютує вразі», — прочитав я, тоді, плеснувши себе по грудях, впевнився в тому, що мій гаман на місці, і рішучим кроком розпусника увійшов до «Чорного коня». Так звалось кафе — певно, взявши свою назву від бородатого власника, що спрямував мене до скляних дверей.

Людей у довгій і вузькій кімнаті було мов тих

оселедців у бочці. Я вмостився на стілець, на якому лежала табличка «Зарезервовано»: для якогось завсідника це значило, що сидіти на ньому — привілей потіпах.

Зараз же на подіюм зійшла Іззі Піззі і затягнула чудової пісні: «Співаю ніби жайвір, гусар меткий, вважай, я!» При слові «жайвір», вона щоразу робила незрівнянно витончений жест рукою, тоді відступала лівою ногою назад і ставила її на носок.

«Зараз або ніколи», — прошепотіло мені похололе серце.

Я покликав кельнера, кілька разів провів у нього перед очима срібним гульденом і наказав запросити красю на вечерю.

О пів на дванадцяту вистава скінчилась.

Наприкінці Етелька Горват, чорнява мадярка, струнка ніби тополя, ще протанцювала, перехресшуючи ноги, кілька тактів чудового чардашу, і вуста її при цьому видавали то розгонисте «е-е-е», то лунке «о-о-о».

— Дама зараз прийде, — мовив кельнер.

Я насадив капелюха і, кинувши напризволяще своє пальто, попростував через двір до «chambree seratee»*.

Вона була вже відкрита.

На три персони? Ага, дурний трюк з опікункою!

А ось бокали чотирьох видів?! Хай йому всячина! Що ж його робити? Я сідаю, снуючи думки.

Рятівна думка: «Старший кельнер, пошліть-но до Франца Маадера, у винну крамницю на Залізничній вулиці, за великою сулією очищеної, зрозуміли? Очищена! О-чи-ще-на!»

Гамір за дверима!

Входить якесь пальто в холодних тонах, погойдуючи білим пір'ям, із голубим жорном. Зробивши назустріч марі три кроки, я серйозно та поважно б'ю чолом.

— Іззі Піззі, — ледь переступивши поріг заявляє

* «Затишна» кімната (фр.)

пальто.

— Барон Семпер Сальтомортале з передгір'я Афону, — спокійно і статечно відказую я.

Двійко блакитних очей оглядає мене з недовірою. Я беру «даму» під руку і веду її до столу.

Що таке?! За ним уже сидить якийсь жмут чорного шовку на пару з дитячими краплями. Я витріщаю очі: «Чорт забирай, я що відбіг розуму! Певно, стара вискочила з роялю.»

Я підсовую красуні стільця.

«Він і справді іноземець», — думає вона.

— Моя вихованка, — відрекомендовує її стара.

Входить кельнер, я кидаюся йому назустріч і перепиняю в дверях: «Ви, я не дам Вам на лапу ані шеляга і не сплачу жодний із вчорашніх рахунків!» — а потім: «Мигдаль без шкаралуці, щоб тут мені не було ніяких коханок, узагалі...»

Зметикувавши, кельнер підморгує мені правим оком: «на чай» я вклав йому в руку стільки, скільки може собі дозволити якийсь герцог із панівної династії.

— І принесіть сюди ціпка, — додав я вголос, аби дами нічого не запідозрили.

Іззі Піззі замовляє сама: «Спершу хай принесуть лососянової ікри, мабуть, що хай принесуть усім по банці, треба зараз же подзвонити...»

— Ікра корисна для здоров'я, — повертається дівчина до мене, пускаючи бісики.

— На моїй батьківщині кожен джентлмен навіть носить із собою цитрину, — глибокодумно додаю я.

— На жаль, ікра скінчилася. Може, зволите сардини в оливковому маслі? — запитує кельнер.

— А ота повна банка надворі? — спалахує Іззі Піззі.

— Там крупа, мадемуазель, — відказує хлопець, затискуючи в руці мої чайові.

— Ну тоді раків — дюжину!

— Іззі — рідкісне ім'я, — кажу я, коли вона врешті упоралась із замовленням.

— То лише моє сценічне ім'я, а насправду мене звуть Ідою: «Таких співучих Ід не видів досі світ».

— Ви безтурботні, як усі мешканки Відня, мадемуазель.

— Це і граф каже, чи не так, Іззі? — солодкувато посміхаючись, кидає стара.

— Граф, який завше так і в'яне з ревнощів? — питаю я.

— Ви знаєте?

— Графи всі ревниві, — була моя відповідь.

Я розмовляв із шансонеткою, немов переді мною була поважна пані, і при цьому виказував небачені екзотичні манери.

У старої вже виступав піт на чолі — від вічно люб'язної манери.

Іззі вдає глибинну пристрасть, а в думці мстиво прикидає суму, що з нею асоціюється моє портмоне.

— Помножте її на п'ять, — раптом прохоплююсь я. Дівча злякано здригається: «Звідки Ви це взяли? Що Ви таке кажете?»

«Він що, може читати думки?» — сахається вона.

Опікунка вперто лупає на мене очима і, здається, думає, що я звихнувся.

Я шукаю якоїсь неясної відповіді, і тут кельнер приносить раків.

Я подовжую їхнє очікування тим, що повільно протираю свій монокль.

Стара кахикає і присовується ближче до своєї лискучої пляшечки. Дівчина смикає її за блюзу.

Нарешті я жалію себе, болісним поглядом обводжу свої нігті, беру рака і, загорнувши його в серветку, кладу перед собою на стіл.

Іззі повторює все слідом за мною, а стара ще не наважується.

Тоді я вдаряю кулаком — і з серветки випадає розтрошений на друзки рак.

Стара остовпіла від здивування: «Плями від раків на білизні не виводяться», — виривається в неї.

— Цить, — ледь чутно бурмоче дівчина і під столом наступає їй на ногу.

Пекло тріумфує в моїй душі.

— Райнське — справжній кисляк, бургундське не краще, — мовила юна Іда, втішаючись тим, що дурна трапеза позаду, а з нею - і нагода ославитись.

Стара поклала зуби на полицю.

«Бачиш, стара бестіє, — подумав я, — якби ти цікавилася мітологією, то знала б тепер, від чого потерпав колись благочестивий Тантал!»

«Але ось з'явиться шампанське, ти, голова з вухами, і тоді пий, скільки влізе, тут тобі ніяких арабесок», — думає стара і кидає на мене злий погляд.

— Поставте поки що на лід пляшку поммері, *gout americain**, кельнере! Потім ми приступимо до інших сортів, а зараз відкоркуйте-но глиняну сулію і принесіть два невеликі бокали, один — для добродійки! Вам, панночко моя, я не наслідуюся запропонувати, — звертаюсь я до Іззі, — це трохи розігріває кров.

— А що тут? — цікавиться дівча.

— Очищена. «Столове вино» німецькою. Російський напій, якому завжди давали першість перед шампанським, панове. На вигляд точнісінько, як звичайна вода, бачите — сказав я і простягнув старій повний бокал.

У свій я і справді непомітно налив питної води.

— Треба випити бокал до дна одним духом, інакше не той смак. Дозволю собі показати вам, благочестива пані, як це робиться... Дивіться.

Не знаю, з чого виготовлена та «очищена», не знаю також, чи творець цього напою жив на світі, знаю тільки, що паруюча азотна кислота в порівнянні з «очищеною» — просто теплувата свята водичка...

*Тут: на американський штиб (фр.)

Спочування пройняло мене, коли я побачив, як стара і справді осушила весь бокал.

Навіть сам Чінгачгук, великий могіканський вождь, відкинув би ноги.

«Зараз вона витягне довгу булавку і простромить мені серце», — думаю я. Нічого такого, втім, не сталося. Стара вдячним поглядом подивилася мені в обличчя: «Справді прегарно, пане бароне!»

— Я хотіла б теж пригубити, — шепоче Іззі; мить, і вона перехилила бокал.

Тоді вивуджує з бокала якусь комаху і ясно наспівує собі: «Чудні ті мушки, далебі, чудні, бігме, чудні... »

Я, проте, не дозволяю собі виходити з ролі і бережу вірність умовностям.

Коли коліно Іззі притискається до мого, я перепрошую і кидаю боязкий погляд на «виховательку».

Дівчині це здається дурницею і вона врешті сердитим голосом відсилає стару спати.

Я кладу праведниці на груди сулію і бажаю їй справді тихої ночі.

І тепер одна за одною пішли старі добрі історії: що співачкою Іда стала недумано-негадано і т.ін.; що дівчина віддалась якомусь кавалерові, аби лишень покінчити з картярськими боргами свого брата; стара, що оце тут була, з нею від самого дитинства, що від того часу, як вона малою дівчинкою сновигала чималим маєтком свого батька — стара вірна служниця! І те, як вона ненавидить графа, що так ревниво її оберігає — от коли б їй кілька ринських на відшкодування деяких невеликих гріхів - халтури і тому подібних, в яких гордість не дозволяє їй зізнатися — , то вона б дала йому відкоша. А тоді — про колег: о господи, маленькі соромітниці, краще про них взагалі не говорити!

Я подивився на Іззі допитливим поглядом. Вірно — вона зробила серйозне обличчя і мрійливі очі.

— Етелька Горват сьогоднішнього вечора виступає вже востаннє, публіка вже шикала, — звела вона голос.

«Ага, — подумав я, — різноманітність прикрашає життя; доводиться знову починати спочатку.»

— Сьогодні вона спить уже по той бік, у готелі «Баварія», ма... ма... мадярка! Я мешкаю тут, у «Чорному коні», на другому поверсі. О сьомій вечора мене вже не випускають і до мене не впускають нікого. Граф — то жалюгідний тиран, — правила вона далі.

— Крім того, є ще і припис поліції, — кажу я задумливо.

— І це теж, — промовляє вона, ніяковіючи, — проте вранці, о дев'ятій, можна до мене навідуватись, до полудня я валяюся в ліжку!

Павза.

Моя нога торкається дівочої.

Вона відкидається назад, дивиться на мене крізь напівзаплющені повіки, скреготить зубками і починає пришвидшено дихати.

Я миттю зриваю зі стіни пальто з пір'ям і накидаю їй на плечі: «Йдіть спати, миле дитя, Вас же трусить!»

Ми йдемо через двір до неоковирного будинка.

Біля швайцара Іззі зупиняється, щоб попрощатися: «Ви вже йдете додому чи ще побудете в кафе, бароне?»

— Завтра мені треба вчасно встати, бо о дев'ятій доведеться йти в гості, — відповідаю я і пильно дивлюсь їй в очі. — Сьогодні ввечері я загубив свою душу, а Ви нічого й не кажете?

Дівча ледь помітно хитнуло синім жорном.

— Тоді я Вам зізнаюсь: я не тямлюся від Вашої чарвіної колеги, знадливої Етельки.

Іззі зійшла сходами нагору, проте я стою врадуваний і знай собі наспівую:

Хоч троянди,
хоч дівчата —
підбивають
ощукати.

«Ви бачили спалах? Певно, щось сталося на електроцентралі. Он там над будинками.»

Заклякнвши на місці, кілька людей дивилися у вказаному напрямку. Над містом нерухомими пластами висіли хмари, чорною пеленою закриваючи долину: то від дахів піднявся туман і став на заваді зіркам, які зазвичай весело блимали безголовим людям.

Знову щось зблиснуло — майнуло з пагорба у небо, і щезло...

— Бог його знає, що воно таке. Щойно блиснуло ліворуч, а тепер десь там... Це точно якісь прусаки, — припустив один.

— Де б це могло бути, як Ви думаєте? Принаймні, я ще хвилин з десять тому бачив, як генерали сиділи в саксонському готелі.

— Ну, знаєте, це ще нічого не означає. Але прусаки... Це аж ніяк не смішно, таке в нас може якраз...

Зненацька на небі з'явився блискучий диск — за формою чисто тобі яйце! — велетенський, і весь натовп, роззявивши рот, прикипів очима до неба.

— Компас, компас! — закричала огрядна пані Шмідль і поквапилася на балкон.

— По-перше це називається «комета», а, по-друге, в неї десь повинен бути хвіст, — закинула їй шляхетна донька.

Крик розірвався над містом і полетів вулицями і провулками, щмигнув у міські ворота, прокрався темнющими коридорами, і, піднявшись горбатими східцями, виповнив кожну з численних злиденних комірок. Всі гардини були розсунуті, і за мить у розчинених вікнах зарясніло море голів.

Високо в небі, у нічному тумані мерехтів круг, а в його середині маячила силуета чудовиська, і скидалася та істота на якогось дракона.

Така велика як площа Йозефа, чорна як земля, вона викликала огиду своєю пащею.

Геть як площа Йозефа.

Хамелеон, хамелеон! Який жах!

Та перш ніж натовп встиг опам'ятатися, того привида як хап ухопив, і небо знову посіла темрява.

Ще з годину люди дивилися на небо, доки в декого з них з носа не потекла юшка, але так нічого і не з'явилося...

Здавалося, сам диявол поглузував з них.

— Певно, то апокаліптичний звір, — мовили католики і перехрестили всю юрбу.

— Ні, ні, хамелеон, — заспокоїли всіх протестанти.

Раптом щось задзвеніло: слідом за цим в охоплений суперечками натовп врізалось авто «швидкої допомоги» і стало перед приземистими міськими воротами.

— Кому там зле? — закричав міський лікар і почав продиратися крізь натовп. За мить з будинка винесли накриті хустками ноші.

— Христа ради, пане доктор, милостива пані, злякавшись, розродились, — заголосила покоївка, — а дитятко має хіба що вісім місяців — пан, його ласка, він усе знає...

— Пані Цінібулк завела собі потвору, — пішло з вуст у вуста.

Всі захвилювались.

— Звільніть дорогу, чорт забирай — мені треба додому, — відразу пролунало на кілька голосів.

— Ходімо додому, глянемо лишень, як там наші дружини, — мовили разом кілька хлопців, і натовп закричав.

— Ану геть, бешкетники, — мовив міський лікар, і так само з усіх ніг кинувся додому.

Якби в цей час не почав падати дощ, хтозна, скільки б люди ще стовбичили на вулиці. А відтак майдани і

вулиці поступово спустили, і нічний спокій спустився на вологу бруківку, що тьмяно поблискувала у світлі ліхтарів.

Цієї ночі подружньому щастю Цінібулків прийшов край.

Саме в такому зразковому шлюбі і мало це статися! Якби то дитина померла — адже зазвичай восьмимісячні немовлята помирають, але...

Чоловік, муніципальний радник Тарквіній Цінібулк, ковтав лють: за ним бігли хлопчак і тріумфували — годувальниця (походила вона з Моравії) втікла, ледь побачивши дитя, і радникові довелося надрукувати у місцевій газеті величезне оголошення, в якому він запрошував до себе сліпу няньку.

Вже наступного дня після цього жахливого трапунка йому ледве вдалося спроводити від дому агентів Цастанового Пантоптикума, які поривалися глянути на дитину і навіть зробити з неї предмет майбутньої міжнародної виставки.

Мабуть, комусь із тих людей стукнуло в голову підказати Цінібулкові, з тим, аби притлумити батьківську «радість» радника, ідею, що ошукала його власна дружина, відтак невзбарі він пішов до адвоката, знаного тим, що він не лише брав срібло на Різдво, але й користаючи з непевних знайомств, міг будь-кому запопадково зробити кар'єру...

Минуло тижнів вісім, як всі дізналися, що радник Цінібулк звернувся до суду зі скаргою на такого собі Доктора Макса Ледерера, з яким нібито йому зрадила власна жінка. Само собою, прокуратура з дозволу адвоката почала справу, хоча, образно кажучи, на гарячому ніхто не впіймався.

Попри це судові засідання проходило вельми цікаво. Звинувачення прокурора ґрунтувалося на тому, що маленька потвора, яка лежала в рожевому кошику в чому мати народила і щоразу пискала, дивовижним чином нагадувала підсудного, доктора Макса Ледерера.

— Погляньте-но, вельмишановні судді, на цю нижню щелепу і зігнуті ніжки, про низький лоб — коли це взагалі можна назвати лобом — я взагалі не говорю. Подивіться на ці банькаті очі, прошу, на цей тупий, животинний вираз обличчя, і порівняйте всі ці риси з тими, що їх має підсудний, — мовив прокурор, — якщо ви ще сумніваєтесь у тому, що він винен!...

— Звичайно, ніхто і не заперечить, що в чомусь вони схожі, — відказав захисник, — проте я маю спеціально наголосити, що якщо дитина на когось і схожа, то швидше не на батька, а до певної міри на якогось хамелеона. Коли за кимось і є вина, то передовсім за хамелеоном, а не за підсудним! Ноги колесом, високий суд, витрішкуваті очі, високий суд, — навіть така само нижня щелепа...

— Ближче до діла, пане захисник!

Адвокат вклонився: «Одним словом, я вношу пропозицію допитати когось, хто розумівся б на зоології.»

Якусь годину порадившись, суд відхилив ту пропозицію, зауваживши, що знедавна принципово допускає допомогу хіба що канцеляристів, і щойно прокурор піднявся знову, щоб виголосити ще одну промову, як захисник, який досі завзято радився зі своїм клієнтом, показав немовляті на ноги і звів голос: «Високий суд! Я щойно зауважив, що немовля має на підощвах доволі своєрідні родимі плями, що їх воно завдя́в матері. Високий суд, чи немає тут чогось, що б воно могло успадкувати від батька? Придивіться краще, прошу Вас, піднесши руки... Накажіть-но панові Цінібулку і докторові Ледереру прямо тут зняти мешти і шкарпетки і, може, ми одним махом розгадаємо загадку, хто ж таки є тим батьком.»

Муніципальний радник Цінібулк зашарівся і пояснив, що ліпше відмовиться від позову, ніж зробить те, що тільки-но порадив судові захисник; і заспокоївся лише тоді, коли йому дозволили перед тим помити ноги.

Спершу зняв свої шкарпетки підсудний Макс Ледерер.

Коли з'явилися Ледерерові ноги, аудиторія зайшлася неясним сміхом: доктор мав кігті, авжеж, роздвоєні кігті як у хамелеона.

— Овва, хіба це схоже на ноги?! — сердито промимрив прокурор і впустив олівець на підлогу.

Захисник відразу звернув увагу голови на те, що не може й бути мови, боцімто тому гидкому чоловікові вдалося підбити пані Цінібулк на інтимний зв'язок; але судді висловили припущення, що підсудний міг і не знімати чобіт, коли скавав у гречку.

— Скажіть-но, пане доктор, — поки ще панувало збентеження, тихо звернувся до судового лікаря, свого старого приятеля, прокурор — , скажіть-но, чи могли б Ви з каліцтва ноги виснувати божевілля підсудного?

— Звичайно, можу, я можу все, колись я служив лікарем у полку; проте почекаємо, поки прийде пан радник. Радник Цінібулк, однак, все не йшов...

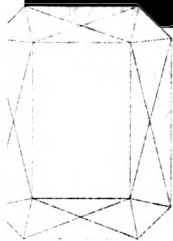
Чекати можна було б, певно, ще довго; може, довелося б навіть перенести судові засідання, коли з місця несподівано підвівся оптик Цервенка і вмить повіяло іншим вітром: «Я не можу більше дивитись, як страждає невинний. Хай краще на мене накладуть штраф за те, що я порушив тишу нічної пори. То я тоді зробив те, що ви бачили вночі. З допомогою двох мікроскопів або прожекторів, які є, до речі, моїм новим дивовижним винаходом, у той момент я розклав, розклав не що інше, як спрямовані у бік неба невидимі світлові промені. Зіткнувшись, вони проступали на його тлі і утворювали яскраву ореолу. Те, що всім здалося хамелеоном, насправду було маленьким діапозитивом, який зображав пана Ледерера, і його я спроектував на хмари, бо свою світлину забув вдома. Колись давно я сфотографував пана Ледерера у лазні, так би мовити, спокусившись на його оригінальність. Тож, коли пані Цінібулк — вона була тоді саме при надії —, «зурочила» та знимка, то цілком зрозуміло, що дитина її схожа на підсудного.»

В цю мить увійшов працівник суду і повідомив, що

хоча на підшвах пана радника ніби і виступають родимі плями, проте слід перевірити, чи не змиються вони часом разом із лепом.

Поза тим суд постановив, що не слід не лише чекати результату, проте й звільнив підсудного за браком доказів...

ОПАЛЬ

Опаль, що його мала на пальці міс Гант, викликав загальний подив.

— Я успадкувала його по моєму батькові, який довго служив у Бенгалії, а походить він з майна одного брагмана, — сказала вона і погладила великий мерехтливий камінь кінчиками своїх пальців. — Такий вогонь можна бачити тільки в індійських коштовностях. Я не знаю, залежить це від шліфу чи від освітлення; але іноді мені здається, ніби цей блиск має в собі щось рухливе, неспокійне, немов живе око.

— Немов живе око, — роздумливо повторив містер Гаргрейв Дженнінгс.

— Ви щось у цьому добавляєте, містере Дженнінгс?

Говорили про концерти, про балі і театр, — про всяке, але раз-у-раз мова поверталася до індійських опалів.

— Я міг би оповісти вам дещо про ці камені, про ці так звані камені, — сказав нарешті містер Дженнінгс, — але боюся, що через це міс Гант може назавжди втратити смак до посідання свого перстень. Якщо ви почекаєте хвилину, я пошукаю в своїх паперах одного рукопису.

Товариство було дуже зацікавлене.

*

«Отже, прошу вас послухати. (Те, що я вам прочитаю, є фрагментом з подорожніх нотаток мого брата, — свого часу ми вирішили, що не будемо публікувати того, що нам довелося разом пережити).

Отже, біля Магаваліпуру джунглі притискаються вузькою смугою до самого моря. Подібні до каналів водяні дороги, що їх проклав уряд, перетинають країну

від Мадрасу майже до Трічінополісу; але середина її не досліджена, дика, непрохідна, — вогнище пропасниці.

Наша експедиція щойно прибула, і темношкірі слуги тамільці вивантажували з човнів численні шатра, скрині та валізи. Тубільці мали їх приставити в скельне місто Магаваліпур, подавшись туди густими рижовими полями, з яких лише зрідка підіймались, мов острови серед яснозеленого кохливового моря, групи пальмірських пальм.

Полковник Старт, мій брат Гаргрейв і я відразу ж розташувалися в одному з невеликих храмів, вирубаних, властиво, вирізьблених у суцільній скелі; являли вони собою справжнє чудо стародравідського будівельного мистецтва. Витвори безприкладного труду побожних індіців, хоч вони століттями прислухалися до гімнів з уст одушевлених послідовників великого Визволителя, служили тепер брагманському культові Шіви, — як і сім витесаних у горішній частині скель священних пагод з високими колонними залями.

На рівнині підіймалися мутні тумани, плавали над рижовими полями та луками і розчиняли в майже райдужних випарах контури горбатих биків, що тягли додому грубо збиті індійські візки. Суміш світла і таємничого присмерку, що тяжко лягає на чуття і заколисує душу мріями, немов чарівницький аромат ясмину і бузинового цвіту.

Наші сипаї-маграти у своїм дико мальовничім убранні і в червоних та блакитних тюрбанах отаборилися в ущелині перед висходом на скелі, і з відкритих ходів пагод, що стояли вздовж берега, гриміли і гули удари хвиль, наче бушуючий гімн всенищителеві Шіві.

І коли день запав за горами і нічний вітер повіяв у древніх кам'яних залях, гомін хвиль почав наростати, і грізний, підіймався до нас щораз ближче.

Слуги внесли в наш храм смолоскипи і подалися в село до своїх земляків. Ми оглянули, присвічуючи собі, всі ніші і кутки. В скелястих стінах тяглося багато темних

ходів, а входи до них покривали своєю тінню, мов охоронці порогів, фантастичні статуї богів у танцюючій позі, простягши долоні з таємниче розставленими пальцями.

Як мало хто знає, що всі ці дивні подоби, їх порядок і взаємне розташування, кількість та височина колон і містерії, пов'язані з культом лінгама*, натякають на такі глибини, про які ми, люди Заходу, майже не маємо уявлення.

Гаргрейв показав нам на одному цоколі орнамент, посох з двадцять чотирма вузлами, з якого звисали по обох боках шнури, які внизу розщеплялися: символ, що зображував спинний мозок людини; а поруч було поадне в малюнках пояснення екстази та понадчуттєвих станів, що до них стає причетним йог на шляху до чудодійних сил, коли він концентрує мислі й почуття на відповідних відтинках спинного мозку.

— Це Пінгаля, велика соняшна ріка, — пояснив нам ламаною мовою наш драгоман.

Раптом полковник Старт схопив мою руку:

— Тихо! Ви чуєте?

Ми напружено вслухалися в напрямі ходу, що його закривала колосальна статуя богині Калі Бгайраб і який тягнувся кудись у темряву.

Мертва тиша. Тільки потріскували смолоскипи.

Чигаючи тиша, що підіймає на голові волосся, тиша, коли душа тремтить і відчуває, що, немов вибух, у життя блискавично прорветься щось таємно жахливе, а потім з мороку невідомого — з усіх закутків і ніш — неминуче вимчать бурунами смертоносні речі.

В такі секунди з ритмічного калатання серця вихоплюється стогін страху, вихоплюється словоподібно,

*Лінгам чи лінга — в староіндійській мітології символ божественної чоловічої продуктивності, що її в місцевих культах здебільша втілювали т.зв. фалічні стовпи або предмети подібної форми. Найбільше поширення отримав у шиваїзмі.

немов гортанне, моторошне белькотання глухонімого: утґ-гер, утґ-гер... утґ-гер.

Ми прислухалися даремно: жадного звука!

— Це був ніби крик десь глибоко під землею, — прошептав полковник.

Мені здалося, ніби кам'яна подoba Калі Бгайраб, демона холери, заворушилася: при хиткому світлі смолоскипів шестеро рук потвори заколихались, а помальовані чорно і біло очі її спалахнули, як погляд божевільного.

— Ідімо звідси, до входу в храм, — запропонував Гаргрейв, — це місце огидне.

Скельне місто лежало в зеленому світлі, немов закам'яніла формула заклинання.

Місячне світло лягло на море широкою смутою, і було воно наче велетенський, біло палаючий меч, що його вістря губилося в далечі.

Ми лягли, щоб відпочити, на плятформі — надворі було зовсім тихо, пісок у нішах був м'який.

Але справжній сон не приходив.

Місяць підбився вище, тіні пагод та кам'яних слонів на білому скельному ґрунті зменшилися, набравши обрисів фантастичних жаб.

— Перед здобичницькими походами моголів на всіх цих статуях богів було повно дорогоцінностей: нашійні ланцюжки — з смарагдів, очі — з оніксу та опалю, — несподівано мовив до мене полковник Старт: півголосом, бо він не знав, сплю я чи ні. Я не озвався.

Жадного звука — тільки глибоко вдихав повітря Ахіл Рао.

І враз усі ми з жахом підхопилися. З храму прорвався до нас страшний крик — короткий, трикратний рев чи то сміх з луною немов від розбиваного скла чи металю.

Мій брат вирвав з стіни палаюче поліно, і ми помчали в темряву тісного ходу.

Нас було четверо, страху ми не мали.

Незабаром Гаргрейв кинув смолоскип, бо хід,

спускаючися нижче і нижче, кінчався штучною ущелиною без склепіння. Ця ущелина, осяяна яскравим місячним світлом, привела нас у печеру.

Ми побачили світло від вогню, що горів за колонами, і під прикриттям тіні підкралися ближче.

Вогонь палав на низькому жертковному камені, і в світляному його колі рухався, похитуючись, факір, обвішаний яскраво барвистим ганчір'ям і ланцюгами з кісток — приналежністю бенгалійських почитувачів Дгурги*.

Він був зайнятий процесом заклинання і, за звичаєм танцюючих дервішів, з ридаючим квилінням повертав голову з шаленою швидкістю вправо і вліво, а далі закидав її назад, і його білі зуби поблискували при світлі.

Коло його ніг лежали два людські тіла з відрізними головами, і по одежі на трупах ми дуже скоро впізнали двох наших сипаїв. Це був їхній смертельний крик, що пробився вгору, в храм і так налякав нас.

Полковник Старт і драгоман кинулися на факіра, але він в ту саму мить відкинув їх до стіни.

Сила, яка жила в цьому виснаженому аскеті, здавалася незрозумілою. Перше, ніж ми встигли підскочити, утікач уже досягнув входу до печери.

За жертковним каменем ми знайшли відрізані голови обох магратів.

Містер Гаргрейв Дженнінгс згорнув манускрипт:

— Тут бракує сторінки, я сам розповім вам історію до кінця?

Вираз на мертвих обличчях не дається описати. Ще й сьогодні в мене перехоплюється дух, коли я згадую той страх, який нас тоді опав. Те, що виражали риси вбитих, не було б цілком правильно назвати жахом — це була

*Дгурга або Дурга — в індуїзмі богиня-войовниця, дружина Шіви, що уособлювала водночас руйнівні і творчі сили.

скривлена божевільна усмішка. Губи і ніздрі підтягнені вгору, рот широко розкритий, а очі, ті очі — жахливо; уявіть собі, в тих виопуклених очах не знати було ні райдужної оболонки, ні зіниць; вони світилися і яскріли — так, як камінь на перстені панни Гант.

І коли ми потім їх дослідили, показалося, що вони стали справжніми опаями.

Також пізніша хемічна аналіза не дала чогось іншого. Для мене лишиться назавжди загадкою, в який спосіб очні яблука могли стати опаями. Один високий брагман, якого я раз спитав про це, твердив, що таке стається через магічну словесну формулу, так званий тантрікс, — і що процес відбувається блискавично, і саме в напрямі від мозку; але хто міг би в це повірити! Він ще додав, що всі індійські опалі мають те саме походження і що вони накликають нещастя на кожного, хто їх носить, бо вони мають лишатися тільки і виключно жертвовними дарами для богині Дургі, нищительки всього органічного життя.

Слухачі були під сильним враженням оповідженого і не говорили ні слова.

Міс Гант гралася своїм перстеном. — — —

— Ви вірите, що опалі справді приносять через це нещастя, містере Дженнінгс? — озвалася вона нарешті. — Якщо ви так думаєте, прошу, зниште камінь! — — —

Містер Дженнінгс взяв гострокінчастий шматок заліза, що лежав на столі як преспап'є, і почав тихо бити ним по опалю, поки він не розпався на мушлисто мерехтливі скалки.

— Ще шістдесят хвилин — до півночі, — сказав «Аріост» і вийняв з рота тонку глиняну голландську люльку.

— Цей, — і він показав на темний портрет, що висів на брунатній від диму стіні і риси якого майже не можна було розпізнати, — якраз сто років тому цей був гросмайстром менше, ніж шістдесят хвилин.

— А коли занепав наш орден? Я маю на думці — коли ми перевелися на співпитців, що ними ми є тепер, Аріосте? — спитав чийсь голос з густого тютюнового чаду, що виповняв малу старовинну залю.

Аріост заплів пальці в свою білу довгу бороду; ніби вагаючися, провів ними по краю зубчастого жабо своєї оксамитної кереї.

— Це сталося в останні десятиліття, — мабуть —, а потім пішло далі й далі.

— Ти торкнувся рани його серця, Фортунате, — прошептав «Баал-Шем», архіцензор ордену, одягнений в орнат середньовічних рабинів. Він вийшов з темряви до віконної ніші і наблизився до стола — до того, хто питав. — Говори про що-небудь інше.

І голосно він продовжував:

— А як звався цей гросмайстер у звичайнім житті?

— Граф Фердінанд Парадіс, — швидко відповів хтось біля Аріоста, авторитетно включаючися в тему. — Так, славні імена були за тих часів — а також передніше. Графи Шпорк, Норберт Врбна, Венцель Кайзерштайн, поет Фердінанд ван дер Роксас! — Всі вони урочисто відбували «гонсля», ритуал льожі «азійських братів» — і саме в старому саді Ангелюса, де тепер стоїть головна пошта. Овіяні духом Петрарки і Коля Рієнцо, які теж

були нашими братами.

— Так! В саді Ангелюса! Названім на честь Ангелюса де Фльоренція, ляйблікаря імператора Карла IV, в якого Ріенцо знайшов притулок до видачі його папі, — докинув з запалом «скриба» Ізмаель Гнайтінг.

— Чи відомо вам також те, що «сат-баї», стародавні азійські брати, заснували навіть Праї — і Аллагабад, і взагалі всі ті міста, що їх назва означає «поріг»?! Милосердний Боже, які діла, які діла?

І все, все пішло димом, розвіялось.

Як сказав Будда: «В повітряному просторі не лишається жодного сліду». — Це були наші предки! А ми — випиваки!! Гіп, гіп, гурра; — з цього можна сміятися.

Баал-Шем зробив говорячому знак, щоб він замовк. Але той не зрозумів його і говорив далі, поки Аріост не відсунув рвачко свій бокал і не лишив кімнати.

— Ти зробив йому боляче, — поважно сказав Баал-Шем Ізмаелеві Гнайтінгіві, — уже самі літа його мав би ти взяти під увагу.

— А, що там! — пробурмотів той, — хіба я хотів його образити! А якщо навіть і так!

А втім він повернеться.

За годину починається свято з нагоди нового століття, на якому він мусить бути. —

— Завжди дисонанс, як прикро, — сказав один з молодших, — а пилося так затишно.

Лихий настрій наліг на товариство.

Безмовно сиділи всі вони при напівкруглому столі і смоктали з своїх білих голляндських люльок.

У тьмяному світлі нафтових ламп, яке ледве досягало кутів кімнати і незавішених готичних вікон, вони — в середньовічних орденських мантиях, обвішані кабалістичними прикрасами — виглядали дивно і нереально, наче згромадження привидів.

— Я піду його, старого, заспокоїти, — сказав нарешті «Корвін», молодий музика — і вийшов.

Фортунат нахилився до архієпископа:

— Корвін має на нього вплив? — Корвін?!

Баал-Шем пробурмотів у бороду:

— Корвін заручений з Беатрісою, небогою Аріоста.

Знову забрав слово Ізмаель Гнайтінг і говорив про забуті догми ордену, який, мовляв, сягає своїми початками сивого передвіку, коли ще демони сфер навчали предків людини.

Про тяжкі і похмурі пророцтва, що всі, всі вони з часом здійснилися, літера за літерою, речення за реченням, так що виникає сумнів щодо свободи волі в людей; — і про «запечатаний празький лист», останню справжню реліквію, яку сьогодні ще посідає орден.

— Курйозно! Хто з надмірної цікавості схоче його відкрити, цей «sealed letter from Prague» — перше, ніж прийде слушний час, — той... як там стоїть в оригіналі, «лорде Кельвін»? — і Ізмаель Гнайтінг звернув свій питальний погляд до ветхого віком брата, що, зосереджений і нерухомий, сидів навпроти в різьбленім і позолоченім кріслі. «Той загине перше, ніж почне! Його обличчя поглине п'ятьма і більше не віддасть» — — — — ?

— «Рука долі сховає його риси в царстві форми до Судного Дня», — повільно доповнив старий, киваючи при кожному слові лисою головою і цим ніби хочачи надати їх змістові особливої сили, — «і вихопить його лице з світу обрисів. Незримим стане його обличчя: незримим на всі часи! Замкненим, подібно до зерна в орісі — — —, подібно до зерна в орісі».

— Подібно до зерна в орісі! — брати здивовано переглянулися.

Подібно до зерна в орісі! — дивне, незрозуміле порівняння.

Двері розчинились, і ввійшов Аріост.

За ним — молодий Корвін.

Він весело підморгнув друзям, мовляв, з старим знову

все в порядку.

— Свіжого повітря! Впустімо свіжого повітря, — сказав один із присутніх, пішов до вікон і відчинив одно з них.

Багато підвелось, відсунуло крісла; і вони дивилися, як опалево-зелене проміння повного місяця блищало на горбастому бруку староміського ринку.

Фортунат показав на чітку синьочорну тінь, яка падала, покриваючи дім, від Тайнкірхе на стару і безлюдну площу і розрізала її на дві половини:

— Велетенський кулак тіні там внизу з двома простягненими шпильями, кулак, що його вказівний палець і палець Меркурія скеровано на захід — чи не є це прадавній охоронний знак проти злого погляду?

В залю увійшов слуга і приніс нові пляшки з к'янті, що мали довгі шийки — і подобали на червоних флямінгів — — — —

В однім кутку, біля Корвіна згромадилися його молоді друзі і, сміючися, розповідали йому півголосом про «запечатаний празький лист» і про пов'язане з ним божевільне пророкування.

Корвін уважно слухав; потому в його очах блиснула пустотливість — щось веселе спало йому на думку.

І квапливим шепотом він виклав своїм друзям якусь пропозицію; ті привітали її з захватом.

А декотрі з них так розійшлися, що танцювали на одній нозі і просто не могли стримати свого шаленства.

Старі лишилися самі.

Корвін і його приятелі, в великому поспіху, попросили

відпустити їх на пів години; він, Корвін, має зробити в одного скульптора гіпсовий відлив з свого обличчя, щоб здійснити один жартівливий намір — так сказав він — ще перед дванадцятою годиною, перше, ніж почнеться велике свято.

— Нерозумна молодь, — пробурмотів лорд Кельвін. — — —

— Дивний це скульптор, коли він працює так допізна, — сказав хтось півголосом.

Баал-Шем грався своїм перстеном з печаткою:

— Це чужинець, він зветься Іранак-Есак, вони вже перед тим говорили про нього. Він працює тільки вночі, а вдень спить: він альбінос і не зносить світла.

— Працює тільки вночі? — повторив розсіяно Аріост, не почувши слова альбінос.

Потому всі вони довший час були безмовні.

— Я радію, що вони, молоді, пішли, — змучено урвав нарешті мовчанку Аріост.

— Ми, дванадцять старих, є ніби уламки з тих минулих часів, і ми маємо держатися разом. — Тоді наш орден, можливо, проявить ще свіжий зелений пагін.

— — — — —

— Так! — Так, на мені лежить головна провина в його занепаді. —

Запинаючися, він продовжував:

— Я охоче розповів би вам одну довгу історію; — і полегшив би своє серце, поки не повернулися ті, молодші — і поки не настало нове століття. —

Лорд Кельвін у троннім кріслі підвів погляд і зробив рукою порух; всі інші схвально кивнули.

Аріост говорив далі:

— Я мушу розповісти коротко, моїх сил, мабуть, стане до кінця. Отже слухайте.

Тридцять років тому, ви знаєте, гросмайстром був доктор Кассеканарі, а я — його першим архіцензором.

Стерно ордену лежало тільки в наших руках. — — Доктор Кассеканарі був фізіологом, великим ученим.

Його предки походили з Трінідаду — я маю на увазі негрів — звідти його жахлива екзотична почварність! але всі ви про це пам'ятаєте.

Ми були друзями; проте, як гаряча кров розриває навіть найміцніші гаті, так — —. Коротко, я обманув його з його дружиною Беатрісою, що була гарна, як сонце, і яку ми обидва любили безмірно. — —

Злочин між двома орденськими братами!! — — —

Двох хлопців мала Беатріса, і один з них — Паскаль — був моєю дитиною.

Кассеканарі розкрив невірність своєї дружини, упорядкував свої справи і покинув Прагу з обома дітьми — так, що я не міг цьому перешкодити.

Мені він не сказав жодного слова, навіть не поглянув на мене.

Але те, як він на нас помстився, було жахливим. І я навіть тепер не збагну, як я міг те пережити. —

Аріост на секунду замовк і втупив очі з відсутнім поглядом у протилежну стіну. Потім провадив далі:

— Тільки мозок, що сполучив похмуру фантазію дикуна з вникливою розумовою гостротою вченого, найглибшого знавця процесів людської душі, міг вигадати плян, який спалив серце в грудях Беатріси, а мені підступно вкрав свободну волю і повільно втягнув мене в співпровину щодо злочину, страшніший від якого ледве чи можна уявити.

Незабаром над моєю бідною Беатрісою змилося божевілля, і я благословляю годину її визволення. — — —

Руки говорячого трусилися, наче в гарячці, і розплескали вино, яке він хотів піднести до уст, щоб покріпитися.

— Далі! Кассеканарі лишався в невідомості недовго. Від нього прийшов лист з адресою, на яку можна подавати йому «важливі вістки» — так він висловився — і ці вістки дійдуть до нього, де б він не був.

І відразу по тому він написав, що по довгих роздумах

він прийшов до переконання, що малий Мануель — моя дитина і що менший, Паскаль, є, без сумніву, його син.

Тоді як справді було навпаки...

В його словах бриніла темна загроза помсти, і я не міг побороти в собі легкого поруху егоїстичного задоволення, що в наслідок цього переплутання мій малий син Паскаль, що його я так чи інакше не був у стані боронити, уникне зненависти і переслідування.

Отже я змовчав і неусвідомлено зробив перший крок до безодні, з якої більше не було жадного виходу.

Багато, багато пізніше це видалося мені підступством, — Кассеканарі нахилив мене повірити в переплутання тільки для того, щоб обтяжити мою душу нечуваними тортурами.

Потвора закручувала шрубку поволі.

По регулярних перервах, з точністю годинника до мене приходили його повідомлення про певні фізіологічні і вівісекційні експерименти, які він робить, «щоб зарівняти чужу провину, а також на благо науки» — робить на малому Мануелі — який зрештою не є його дитиною, «з чим я мовчки згодився» — робить, як на істоті, що далі відлежить від його серця, ніж будь-яка експериментована тварина.

І фота, що були долучені, потверджували моторошну правдивість його слів. — Коли такий лист надходив і закритим лежав переді мною, я думав, що мені треба всунути свої руки в палаючий вогонь, щоб заглушити неслітську муку, яка розривала мене на думку, що я маю дізнатися про нові, ще більші жахи.

Лише надія, що я можиму кінець-кінцем знайти справжнє місце перебування Кассеканарі і визволити бідну жертву, стримала мене від самогубства.

Годинами стояв я на колінах, благаючи Бога, щоб він допоміг мені знайти сили, щоб знищити лист нечитаним.

Проте я ніколи не знайшов сили для цього.

Кожного разу розкривав я лист, і кожного разу падав непритомний. Якщо я виясню йому помилку, говорив я

собі, то його зненависть упаде на мого сина, а той другий — невинний — буде вільний!

І я кидався до пера, щоб написати про все, довести.

Але мужність полишала мене — я не міг хотіти і не хотів могти — і через своє мовчання став злочинцем супроти малого Мануеля, — який все ж таки був також дитиною Беатріси.

Проте найжахливішим у всіх моїх муках було одночасне моторошне наростання в мені чужого, похмурого почуття, над яким я не мав жодної влади і яке заралося в серце, тихе і неподоланне — щось подібне до напоєного зненавистю вдоволення, що потвора, скерувала свою несамовитість на те, що було її власною плоттю і кров'ю. —

Члени льожі підхопились і втупили очі в Аріоста, який з трудом держався прямо у своєму кріслі і радше шептав, ніж говорив.

— Роками тортурував він Мануеля, — завдаючи йому мук, опису яких я не подам — тортурував його і тортурував, поки смерть не вирвала ножа з його рук, — зробив Мануелеві переливання крові, використавши для цього білих zdeгенерованих тварин — і також таких, що бояться денного світла, — видалив з його мозку частки, що за його теоріями будять у людині добрі і лагідні порухи, — і цим зробив з нього те, що він назвав «душевно померлим». І з відмертям усіх почувань людського серця, всіх зерен співчуття, любови, милосердя у бідної жертви з'явилась — достеменно так, як передбачав Кассеканарі в одному з своїх листів — також тілесне звиродніння: постав той застрашливий феномен, що його африканські народи називають «справжнім, білим негром». — — —

По довгих, довгих роках розпачливого вистежування і шукання — справи ордену і свої власні я занедбав і пустив їх самопас — мені нарешті пощастило віднайти свого сина — уже дорослим. А Мануель зник без сліду.

І при цьому на мене упав останній удар: мій син

звався Емануель Кассеканарі — — —!

Це брат «Корвін», якого всі ви знаєте в нашім ордені.
Емануель Кассеканарі.

І він непохитно твердить, що його ніколи не називали
Паскалем.

Відтоді мене переслідує думка, що старий
міг ошукати мене і покалічити Паскаля, а
не Мануеля, — отже, що таки моя дитина
впала жертвою. — На тогочасних фотах риси облич
були такі неясні, а в житті діти так подобали одно на
одного, що їх можна було сплутати. — — —

Але такого злочину не може, ні, не може,
не може бути! Невже ці муки сумління, довгі, як
вічність — даремні? — скрикнув раптом Аріост, мов
божевільний. — Правда, скажіть, братове, правда, що
«Корвін» є моїм сином, що він схожий на мене, як
викапаний?!

Брати боязко дивилися вниз і не пустили лжі на свої
уста.

Тільки безмовно кивали.

Тихо закінчив Аріост:

— І часом у моторошних снах —я почуваю, що мою
дитину переслідує огидний біловолосий каліка з
червонястими очима, який — боячися світла, сповнений
зненависти — чигає на нього в присмерку: Мануель,
жахливий — — «білий негр».

Ніхто з братів не спромігся на слово.

Мертва тиша. — —

І тоді Аріост — ніби відчувши чиєсь німе питання —
сказав півголосом, немов би з'ясовуючи:

— Душевно померлий! — Білий негр — — —
справжній

альбінос.

— Альбінос? — — Баал-Шем похитнувся і прихилився
до стіни. — Милосердний Боже, скульптор! — Альбінос

II

«Бойові лунають сурми — в далечі світанній», — заспівав Корвін турнірний сигнал з «Роберта-диявола»*, стоячи під вікном Беатріси, своєї нареченої, білявої небоги Аріоста, — а його друзі насвистували мелодію unisono.

Скоро по тому вікно енергійно розчинилось, і молода дівчина в білій бальовій сукні подивилася вниз, на старовинний, мерехтячий у місячному світлі Тайнгоф і спитала з сміхом, чи не думають панове здобути дім штурмом.

— А, ти ходиш на балі, Тріксі, — і без мене? — крикнув вгору Корвін, — а ми боялися, що ти вже давно спиш!

— Отже можеш бачити, як я без тебе скучаю, коли я вдома вже перед дванадцятою годиною! Але що значать твої сигнали? Щось сталося? — спитала Беатріса в свою чергу.

— Щось сталося? — Ми маємо до тебе вели-и-ке прохання. Чи знаєш ти, де лежить у батька «запечатаний празький лист»?

Беатріса приклала до ушей обидві руки:

— Що запечатане?

— Запечатаний празький лист, — старезна реліквія! — закричали всі впереміш.

— Але я не зрозумію жодного слова, якщо ви будете так ревити, *messieurs* — і Тріксі зачинила вікно, — а втім почекайте, я зараз буду внизу, — я тільки пошукаю ключа від вхідних дверей і прослизну непомітно для бравой гвернантки.

* Опера Джакомо Мейєрбера (1830) на середньовічний сюжет про лицаря-розбійника; останній у різних формах інтерпретовано і в фолкльорі.

За кілька хвилин вона вже була біля входу.

— Прегарно, чарівно — в цій білій сукні, в зеленому світлі місяця!

Молодики товпилися круг неї, щоб поцілувати її руку.

— В зеленій бальовій сукні, — в білому світлі місяця, — Беатріса зробила кокетливий реверанс і сховала від них свої крихітні руки у велетенській муфті, — і серед самих чорних суддів феми! Ні, цей високодостойний орден таки має щось божевільне!

І з цікавістю оглядала вона довге святкове убрання мужчин, їх моторошно-таємничі капури і вишиті золотоглавом кабалістичні знаки.

— Ми побігли звідити стрімголов, тому не мали часу переодягтися, Тріксі, — перепросився Корвін і ніжно поправив їй шовкову мереживну хустку.

Потім блискавичними словами він оповів їй про реліквію, «запечатаний празький лист», про безглузде пророцтво і про те, що вони вигадали для дванадцятої години розкішний жарт.

А саме, йому треба піти до скульптора Іранака-Ессака, дуже й дуже курйозного чолов'яги, — який працює вночі, бо він альбінос, а втім зробив цінний винахід: гіпсову масу, яка на повітрі відразу твердне і стає неподатна, мов граніт. Цей альбінос має швидко виготовити маску з його обличчя — —

— Цей портрет ми потім візьмемо з собою, розумієте, моя панно, — втрутився Фортунат, — далі візьмемо «таємничий лист», який ви ласкаво викопаете для нас з архіву і так само ласкаво скинете вниз. Ми його, звичайна річ, негайно розпечатаємо, щоби прочитати тупу дурницю, яка там є, і потім подамося «збентежені» в льожу.

Звичайно, нас незабаром спитають, де подівся Корвін. Тоді, голосно плачучи, ми покажемо осквернену реліквію і признаємося, що він її розпечатав, і раптом серед сірчаного смороду з'явився чорт, схопив його за комір і порвав у повітря; але Корвін, передбачаючи таке, ще

перед тим відлив себе скоренько в незнищенному гіпсі Іранака-Ессака, для певности! Щоб моторошно-прекрасне пророцтво про «цілковите зникнення з царства обрисів» привести *ad absurdum*. І ось його погруддя, а хто вважає себе за щось особливе, чи хтонебудь з старших панів, чи всі разом, чи адепти, що заснували орден, чи, може, сам любив Бог, — той нехай вийде вперед і зруйнує кам'яне зображення — якщо зможе. А втім брат Корвін просить усіх пресердечно вітати, і найдовше за десять хвилин він повернеться з Аїду.

— Розумієш, серце, в цьому є і дещо добре, — урвав Корвін, — цим ми вирвемо з коренем останній забобон ордену, скоротимо порожню церемонію з нагоди нового століття і тим швидше відбудеться потім перехід до веселого бенкету.

А тепер: *adieu!* добраніч! Бо час жене — раз, два, три — навальним кроком — — —

— Ми йдемо з тобою, — поклікнула в захваті Беатріса і повисла на руді нареченого, — чи далеко відси до Іранака-Ессака? — — — здається, він так зветься? І чи цілком певно, що його не спаралізує удар, коли ми вломимось до нього таким загоном?

— Справжніх мистців ніякий удар не спаралізує, — заприсягся Сатурніл, один з молодиків. — Брати! Гурра, гурра! Хай живе хоробра панна!

І вони помчали гальопом.

Через Тайнгоф, попід середньовічними арками воріт, кривими вулицями, обминаючи випнуті роги домів, повз бароккові звітрілі палаци.

Потім зупинились.

— Він живе тут, номер 33, — сказав задиханий Сатурніл, — номер 33, чи не так, «лицарю Кадош»? поглянь вгору, ти маєш кращі очі.

І він уже хотів подзвонити, коли вхідні двері раптом відкрились — до середини, і відразу по тому вони почули гострий голос, що, пронизливо вимовляючи слова негро-англійської мови, підіймався сходами вгору.

Корвін, здивований, похитав головою:

«The gentlemen already here?!» Джентлмени вже тут, — виходить так, ніби на нас чекали!! Отже вперед, але обережно, тут крімшнн темрява; світла ми не маємо, нашим убранням у підступний спосіб бракує кишень, а разом з ними і саме тому — таких милих сірників.

Мала громадка крок за кроком посувалася вперед — на чолі Сатурніл, за ним Беатріса, потім Корвін і всі інші молодики: лицар Кадош, Гієронім, Фортунат, Ферекід, Кама і Гіляріон Термаксім.

Покручені сходи, то ліворуч, то праворуч, вздовж і впоперек.

Вони брели напомуки, крізь відчинені двері порожніми кімнатами без вікон, вслід за голосом, що, незримий, плив попереду, здавалось, на досить великій відстані від них і кидав короткі вказівки, як їм іти.

Нарешті вони причалили до кімнати. в якій, очевидно їм треба було почекати, бо голос зтих і ніхто на їх питання вже не відповідав.

Ніщо не рухалось.

— Це, здається, дуже давня будова, з багатьма виходами, як лисяча нора, — один з тих дивних лябіринтів, які стоять у цім кварталі ще з 17-го століття, — півголосом сказав Фортунат, — вікно виходить на двір, але зовсім не дає світла! — Хіба тільки те, що рама виділяється як щось темніше —

— Я думаю, що високий мур, стоячи впритул до шиб, забирає все світло, — відповів Сатурніл, — який морок тут, — навіть руки не видно перед очима. — Тільки підлога трохи ясніша. Правда?

Беатріса вчепилася в руку свого нареченого:

— Мені невимовно страшно в цій, моторошній темряві. — Чому не несуть світла —

— Ш-ш, мовчіть, — прошептав Корвін, — ш-ш! Ви нічого не чуєте!? — Щось тихо наближається. Здається,

воно вже в кімнаті!?

— Там! Там хтось стоїть, — підскочив раптом голос Ферекіда, — от там, — за яких десять кроків від мене, — я бачу тепер цілком ясно.

— Гей, ви! — покликав він підвищеним тоном, і було знати, як тремтів його голос від збудження і стримуваної боязні. — — —

— Я — скульптор Паскаль Іранак-Ессак, — сказав хтось голосом, який не звучав хрипко і проте був дивно афонічним. — Ви хочете мати відлив з своєї голови! — Я припускаю!

— Не я, тут наш друг Касеканарі, музика і композитор, — зробив Ферекід спробу представити в темряві Корвіна.

Кілька секунд тиші.

— Я не можу вас бачити, пане Іранак-Ессак; де ви стоїте? — спитав Корвін.

— Невже вам не досить ясно? — глузливо спитав альбінос. — Зробіть сміливо пару кроків ліворуч — там обклеєні шпалерами, розчинені двері, ви маєте пройти крізь них, — чи бачите, я вже йду вам назустріч.

При останніх словах беззвучний голос ніби підплив ближче, і раптом друзям видалося, що вони побачили, як на стіні замерехтіла білясто-сіра розпливчаста пара — невиразні контури людини.

— Не йди, не йди, на ласку Богу, якщо ти мене любиш, не йди, — зашептала Беатріса і хотіла спинити Корвіна.

Він тихо відсунувся:

— Але, Тріксі, я не можу так осоромити себе, він певно вже думає, що всі ми боїмося його.

І рішуче пішов він до білястої маси. І за мить зник разом з нею — в пільмі за дверима.

Беатріса, сповнена страху, лементувала, і молодики намагалися зробити все, щоб додати їй мужности.

— Абсолютно не турбуйтеся, люба моя панно, — потішав Сатурніл, — йому нічого не буде. І якби ви

могли побачити відливання, воно вас дуже зацікавило б і заінтригувало. Спершу, уявіть собі, на волосся, вії і брови кладеться намащений жиром папір. — Обличчя маститься жиром, щоб нічого не прилипло, — а потім задню частину голови людини, яка лежить на спині, занурюють по край ушей в миску з мокрим гіпсом. Коли маса затвердне, непокрита ще частина обличчя — величиною з кулак — знову обливається рідким гіпсом, так що вся голова виглядає втисненою в брилу. Після затверднення місця з'єднання розрізаються долітцем, і в результаті — порожня всередині форма для чудових портретних відливів.

— Але ж людина конче має задихнутися! — зойкнула дівчина.

Сатурніл засміявся:

— Звичайно — якби спеціально для дихання не вкладалися в рот і ніздрі соломинки, що стоять вище від гіпсу, людина задихнулася би.

І, щоб заспокоїти Беатрісу, він голосно крикнув у напрямі до сусідньої кімнати:

— Маестро Іранак-Ессак, чи довго це триває і чи спричиняє це біль?

Одну секунду панувала глибока тиша, потім почулася здалека відповідь беззвучного голосу, — ніби з третьої, четвертої кімнати або крізь товсті коци.

— Мені це напевно не спричинить болю! І пан Корвін ледве чи буде скаржитись, — так, так! Чи довго триває? Інколи це триває до двох-трьох хвилин.

Щось нез'ясовно збуджуюче, якась неописанна злорадість пролунали в цих словах і в притиску, з яким альбінос їх вимовив — і слухачів опав сковуючий жах.

Ферекід корчійно стиснув руку свого сусіда:

— Як дивно він говорить! Ти чув? — я довше не витримаю цього божевільного страху. Звідки йому раптом стало відоме ім'я Кассеканарі в ложі — «Корвін»? І вже з самого початку він знав, для чого ми прийшли?!!! Ні, ні; — я мушу піти до них. Я мушу довідатися, що

там діється.

В ту саму мить Беатріса закричала:

— Там, — там вгорі, — що за білі і круглі плями там, на стіні!

— Гіпсові розети, тільки білі гіпсові розети, — хотів заспокоїти її Сатурніл, — я вже їх бачив, тепер уже стало куди ясніше — і наші очі більше при звичаїлись до темряви — — —

сильний струс, що перебіг домом, наче від падіння чогось важкого, перетяв йому мову.

Стіни сколихнулись, і білі диски впали на підлогу з дзвенючим звуком, наче були вони з глянцюваної глини, відкотились на крок і лягли.

Гіпсові відливи спотворених людських облич і маски з мертвих.

Непорушно лежали і вискірялись порожніми білими очима в стелю.

З ательє донісся шум. Стукіт, падання столів і стільців.

Грюкіт — —

Тріск, немов від ламаних на шматки дверей, ніби хтось несамовитий борсався в смертельній боротьбі і розпачливо пробивав собі дорогу на волю.

Гупаючий біг, потім сильний удар — — і за мить тонку стіну з матерії проламала бліда безформна кам'яна брила — загіпсована голова Корвіна! — І світилася — з трудом рухаючись — біла і примарна — в присмерках. Тіла і плечей не пустили навхрест розташовані рейки і планки.

Одним поштовхом Фортунат, Сатурніл і Ферекід видавили зашпалеровані двері, щоб прискочити на допомогу Корвінові: але переслідувача не було.

Корвін, заклинений по груди в стіну, звивався у конвульсіях.

Його нігті в цих смертельних корчах вп'ялися в руки друзів, які, майже непритомні від жаху, хотіли йому пособити.

— Інструментів! Заліза! — вив Фортунат, — принесіть залізні штаби, розбийте гіпс, — він задихається! Потвора витягла соломинки — і залила йому рот гіпсом!

Мов шалені, метались одні, щоб подати рятунок; частини крісел, планки, все, що знайшлося в сліпому поспіху, розбилось об кам'яну масу.

Даремно!

Швидше розколовся б шматок граніту.

Інші кинулися в темні кімнати і кричали, і намарно шукали альбіноса, потрощили все, що трапилось на дорозі; проклинали його ім'я, падали в темряві і побились до крові.

— — — — Тіло Корвіна вже не рухалось.

В розпачі, безмовні, стояли круг нього «брати».

Душорозриваючі крики Беатріси розтиналися в домі і будили жахливу луну, а свої пальці вона скривавила об камінь, що замкнув у собі голову її коханого.

Уже давно, давно минула північ, коли вони знайшли нарешті вихід з похмурого і моторошного лябіринту і, німотні і зламані, понесли через ніч мертве тіло з камінною головою.

Ніяка сталь, ніяке долото не були спроможні розбити жахливу шкаралушу, ітак поховали Корвіна — в орнаті ордену.

«з незримим обличчям, замкненим подібно до зерна в орісі».

**Фріц
фон Герцмановський — Орляно
(1877 — 1954)**

ПРИКЛЮЧКА З МАЙРІНКОМ

Коли Густав Майрінк ще працював у Празі банкіром, йому раз по раз доводилося у справах їздити до Дрездена. Тими поїздками чванькуватий на вигляд пан, який мав із собою якусь розкішну валізу, викликав недовіру у прикордонних служак, і кожному з них щоразу здавалося, що Течен-Боденбахській митниці слід перевіряти його ще прискіпливіше. Коли Майрінкові урвався терпець, він почав по-своєму бунтувати проти «заставщиків». У Дрездені він попросив — позаяк таку штукерію мала подужати місцева техніка — вшити йому в сумку сталеву пластинку і втиснути гідравлічним пресом силу мокрих рушників. Відтак рушив додому в доброму гуморі.

Ледве потяг спинився на прикордонній станції, як увійшов службовець і запитав, як звичайно:

— Щос маєте, за що си стягує мито?

Майрінк, як ніде нічого, не відриваючись від газети, похитав головою на знак негативної відповіді.

Службовцю, якого через його зелений однострій прозивали «шпінатником», впала в око нова, елегантська шкіряна валіза, що до того ж була довша,

© Ігор Андрущенко, переклад українською, 1998.

Перекладено за виданням: Fritz von Herzmanovsky-Orlando. Das Gesamtwerk in zwei Bänden. Frankfurt/M; Berlin, 1987. Bd.II. S. 169-171.

ніж допускали приписи, на цілих два з гаком сантиметри, і це його гострий зір не міг обминути.

— Що у Вас всередині?

— Білизна.

— Що таке?

— Кілька рушників для себе і все. Я повертаюся з санаторію Лахманн.

— Рушники?! А валіза напхот набита? А ну відкрийте!

Майрінк делікатно відказав, що у метушні білизну довелось запхнути трохи мокрою і що відкриту валізу закрити буде важко або й зовсім неможливо. Втім, він присягнув як резервний офіцер, що білизна насправду — «Пробачейте, — перервав його митник, — ану-ко спустіт чамайдан додолу.»

Майрінк знизав плечима:

— Не можу. Для мене то заважко.

Службовець, помітно роздратований, простягнув руку і спробував було зрушити валізу з місця. Неймовірна вага маленької валізки враз побільшила його і без того велику підозру. А з іншого боку звисав ще й замок!

Він простромив поглядом щодалі занепокоєнішого пасажира, як в інструкціях рекомендується слідчим і всіляким подібним органам, і звелів двом носильникам доправити підозрілу валізу і наглядову залу, куди привели і Майрінка.

Глухо гримнувши, носильники поставили валізку на стіл і витерли піт з чола.

За якусь хвилю з'явився зелений як шпінат митник, якого його колеги, загадково перемовляючись між собою, привели з якогось скляної комірки. Той саме читав «Злого духа глазури», коли його розштовхали. Митник довго і бездумно дивився на смирного Майрінка, відтак почіпав непевну поклажу, спробував пересунути і самовдоволено запитав:

— Ну, що там лежить?

Майрінк повторив усе те, що він казав: ось, мовляв, лежать ключі — коли хто не вірить, хай відкриє ними

валізку. Само собою, під свою відповідальність. Він їде у важливих фінансових справах, і ще до третьої години має встигнути до Праги, де призначена зустріч з місцевими фінансистами, тому не хотів би вибачатися за те, що його потяг запізнився, адже немає нічого гіршого, як стояти перед ними ні в сих, ні в тих. Потім знову зауважив, що білизна може не влізти назад у валізку. Якщо так станеться, то йому не хотілося б рушати далі, тримаючи рушники під пахвою, тим більше, що він сказав правду.

— Це ми зараз побачимо! — з жовчною насмішкою заперечив митник. — Здає ми си, для білизни то трохи тежко. Відай, стільки шмаття брали якісь колишні лицарі, як вибралиси у христовий похід... Не чешіт язиком. Чуєте! Ви знаєте, що там усередині? Там, щоб Ви знали, благородні метали. Штоджесбал! Озьміт ключ і вийміт з єї всьо на світ Божий!

Щойно митник на ймення Штоджесбал відкрив один замок, як відірвався інший — трісь! — валізка лопнула, і звідти один за одним полізли рушники. Заметушившись, «зелений» митник і його колеги кинулися на загадкову валізку і спробували було її закрити. Даремно. Гідравліка перемогла.

За півгодини Майрінк їхав бік у бік з двома невідомо як видобутими бочками, в яких все ще щось тихо шумувало, у столицю коронного краю.

Відтоді митниця Течен-Боденбаха до нього вже не чіплялася.

Зміст

Густав Майрінк, мандрівник за столом	5
Мозок	6
На що, власне, здасться біле собаче лайно?	17
Мудрість брагмана	24
Чітракарна, шляхетний верблюд	29
Автомобіль	36
Дзвін у вухах	43
Coagulum	45
Все життя — суцільний щем	53
Іззі Піззі	59
Доктор Ледерер	66
*Опаль	72
*Альбінос	78

Літературно-художнє видання

Майрінк Густав
Вибрані новелі

У перекладі І. Андрущенка та М. Ореста

Комп'ютерний набір І. Андрущенка

Підписано до друку 26.02.99.
Формат 84x108/32. Папір офсетний.
Гарнітура Лазурський. Друк офсетний.
Ум.-др. арк. 5,25. Ум.-вид. арк. 4,425.
Наклад 100. Зам. 9-420.

Видруковано на обладнанні ТОВ «Задруга»
252171, м. Київ-171, вул. Антоновича, 180.

М14 Майрінк, Густав.
Вибрані новелі/У пер. І. Андрущенка та М. Ореста.—К.: Задруга, 1999.—
100 с.: портр.

ISBN 966-7405-22-2

ББК84.4АВТ

